

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie Corona heeft op 22 juni 2026 **de heer Illy** als getuige gehoord, die werd bijgestaan door de heer Van der Sangen.

Voorzitter: De Kort
Griffier: Rijkers

Aanwezige leden van de commissie: Huidekooper, De Kort, Lammers, Mutluer en Poortman.

Aanvang 10.00 uur.

De **voorzitter**:

Ik open de vergadering. Het is vandaag maandag 22 juni 2026. Aan de orde is een openbaar verhoor van de parlementaire enquêtecommissie Corona.

Ik verzoek de griffier om de heer Illy en zijn bijstandsverlener naar binnen te leiden.

(De heer Illy wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Beiden van harte welkom, de heer Illy in het bijzonder. Ik geef eerst de aanwezige pers de gelegenheid voor een kort fotomoment.

(Er worden enkele foto's gemaakt.)

De **voorzitter**:

Corona was een pandemie die begin 2020 leidde tot een wereldwijde crisis. Ook voor de Nederlandse samenleving waren de gevolgen zeer ingrijpend. Het kabinet nam maatregelen die ons troffen in het dagelijks leven. Ook de Tweede Kamer had een belangrijke rol in die besluitvorming. Als parlementaire enquêtecommissie Corona zijn wij ingesteld om namens de Tweede Kamer tot een grondige, breedgedragen terugblik op de coronaperiode te komen, om te leren voor een eventuele volgende pandemie of langdurige crisis.

Meneer Illy, u bent opgeroepen als getuige. U bent kinderarts en was lid van het Outbreak Management Team. Deze hele week staat in het teken van het

onderwijs en de impact op kinderen. Daarom bent u opgeroepen als getuige. Dat zijn dus ook onderwerpen die in dit openbare verhoor aan bod zullen komen.

Dit verhoor vindt plaats onder ede. U heeft ervoor gekozen om de belofte af te leggen. Ik verzoek u daarmee te bevestigen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen. Ik wil u verzoeken om te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer Illy de belofte af.)

De **voorzitter**:

U staat vanaf nu onder ede. U mag weer gaan zitten.

Is alles ten opzichte van het openbaar verhoor helder voor u of heeft u nog vragen aan de commissie?

De heer **Illy**:

Ik heb geen vragen.

De **voorzitter**:

Oké, heel fijn. Dit verhoor zal worden afgenomen door de collega's Mutluer en Huidekooper. Het kan zijn dat ik een aanvullende vraag stel. We hebben veel te vragen, dus laten we beginnen. Voor het eerste onderwerp geef ik graag het woord aan collega Mutluer.

Mevrouw **Mutluer**:

Ook namens mij van harte welkom, meneer Illy. U was lid van het Outbreak Management Team. We gaan het deze week, zoals de voorzitter net aangaf, over het onderwijs hebben. Het OMT is tijdens de coronacrisis een hele belangrijke adviseur van het kabinet. Het adviseert het kabinet ook over welke maatregelen er moeten worden genomen om verspreiding van het virus tegen te gaan. U neemt zelf vanaf 20 april 2020 deel aan het Outbreak Management Team, nadat u de voorzitter, de heer Van Dissel, had opgebeld. Het OMT is dan ongeveer negen keer bij elkaar gekomen en heeft ook al negen adviezen uitgebracht. Kunt u vertellen waarom u de heer Van Dissel zelf heeft gebeld om in het Outbreak Management Team te gaan zitten?

De heer **Illy**:

Zeker. In het begin van de hele coronacrisis – laat ik zeggen in februari, maart – was mijn baan nog gewoon kinderarts in Ziekenhuis Rivierenland in Tiel. Dat was mijn baan en dat betekende dat ik, net als veel van mijn

collega's, hand-en-spandiensten moest verlenen op bijvoorbeeld ic's. Ik heb als kinderarts diensten gedaan op de ic, omdat daar heel veel hulp nodig was. Daarnaast oefende ik in het ziekenhuis gewoon mijn vak als kinderarts uit.

Daarnaast was ik ook voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde. Wij hebben in die maand maart dag en nacht gewerkt om allerhande nieuwe richtlijnen en nieuwe protocollen te maken, omdat er werkelijk van alles en nog wat niet was of onbekend was. We moesten nadenken over wat je doet met een zwangere moeder die covidpositief is. Wat moet er dan gebeuren met het kind dat geboren wordt? Mag de vader wel of niet op bezoek komen? Wat doe je met isolatie? Hoe ga je om met kinderen met astma die covidpositief zijn? Het gaat dus om een veelheid aan issues waar we dag en nacht mee bezig zijn geweest.

In die maand maart kwamen we er, net als de rest van Nederland, achter dat er zoiets bestond als een Outbreak Management Team. Ik kende het tot op dat moment niet. Ik was me er niet van bewust, maar gaandeweg die maand, en ook begin april, werd natuurlijk wel steeds meer duidelijk dat dat Outbreak Management Team ook allerlei adviezen gaf aan de overheid over kinderen, over scholen, over sporten en over allerlei dingen die met kinderen te maken hadden. Toen ben ik op enig moment, op een avond, eens gaan kijken wie er eigenlijk in dat Outbreak Management Team zaten. Dat was een hele lijst met allerlei deskundigen, maar daar zat op dat moment tot mijn verbazing niemand bij die enig verstand van kindergeneeskunde had.

Ik was op dat moment inderdaad in het bezit van het mobiele telefoonnummer van Jaap van Dissel, simpelweg als voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde. Ik had namelijk eerder met hem te maken gehad, vanwege dingen die met vaccinaties te maken hadden. Het had niets met corona van doen, want dat speelde allemaal daarvoor. Maar daardoor had ik wel zijn nummer. Ik heb hem gebeld en gezegd: "Jaap, ik merk dat jullie best wel veel adviezen geven over kinderen en scholen, maar is het dan niet slim om ook iemand in jouw team te hebben die verstand heeft van kindergeneeskunde?" Hij zei: "Ja, je hebt eigenlijk helemaal gelijk. Bij dezen ben je uitgenodigd voor de eerstvolgende vergadering."

Mevrouw **Mutluer**:

U zei dat u erg verbaasd was dat het Outbreak Management Team, dat inmiddels negen keer samen was gekomen, niemand in zijn midden had met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

enige kennis van kindergeneeskunde of kinderen. Maar u zegt ook: "De heer Van Dissel reageerde positief op het verzoek."

De heer **Illy**:
Meteen.

Mevrouw **Mutluer**:
Meteen. En u mocht aan de eerstvolgende vergadering van het Outbreak Management Team deelnemen?

De heer **Illy**:
Ja.

Mevrouw **Mutluer**:
U zat daar bij die eerste vergadering en zag ook de verschillende wetenschappelijke achtergronden van de verschillende leden van het Outbreak Management Team. Wat viel u daarbij op? Wie waren daar aanwezig?

De heer **Illy**:
Dat is een vrij brede vraag.

Mevrouw **Mutluer**:
U mag 'm ook heel breed beantwoorden.

De heer **Illy**:
Het eerste wat opviel was de samenstelling van dat team. U moet zich realiseren dat wij ... Het is vast weleens eerder in een van deze verhoren aan de orde geweest, maar als dat niet zo is, dan bij dezen. Wij hebben twee jaar lang vergaderd en twee jaar lang deden we dat alleen maar online. Dus twee jaar lang zie je iedere week op ... Op mijn computer heb ik slechts de mogelijkheid om 25 beeldjes te zien, maar er waren meer dan 25 leden. Je moest dus af en toe doorschakelen naar ... Nou, u begrijpt hoe zoiets werkt. Bovendien was het natuurlijk een fase waarin we allemaal nog best wel onbekend waren met fenomenen als Teams en Zoom. Daar moest dus ook aan gewend worden.

Mevrouw **Mutluer**:
Maar dat is de vorm.

De heer **Ily**:

Sorry, sorry.

Mevrouw **Mutluer**:

Nu gaan we heel breed. We gaan terug.

De heer **Ily**:

Excuus, excuus. Maar ik wil daarmee aangeven dat ik in het begin natuurlijk wel moest ... Ik kende niemand, althans bijna niemand. Ik moest dus uitvinden wie wie was. Uiteindelijk kwam ik erachter – ik kom op uw vraag – dat er bijvoorbeeld heel veel virologen/microbiologen in dat team zaten. Er zaten ook veel artsen maatschappij en gezondheid en artsen infectiebestrijding in. Bij een gemiddelde OMT-vergadering waren er acht à negen virologen/microbiologen aanwezig en ook acht à negen artsen maatschappij en gezondheid, en infectiebestrijding. Dat zijn zestien tot achttien mensen die verstand hebben van virussen en infectiebestrijding. Daar zaten dan één kinderarts, één huisarts, één intensivist en één geriater bij. Dat viel op. Nou ja, u vroeg wat opviel. Nou, dat viel op.

Mevrouw **Mutluer**:

Eigenlijk zegt u daarmee dat het medische en epidemiologische domineerde binnen het Outbreak Management Team.

De heer **Ily**:

Nou, domineerde? In ieder geval qua aantallen mensen, hoogleraren vooral. Maar dat domineerde inderdaad in de samenstelling.

Mevrouw **Mutluer**:

Als dat dan domineerde in de samenstelling en er was maar één kinderarts, één arts ...

De heer **Ily**:

Huisarts, zei ik.

Mevrouw **Mutluer**:

Huisarts, moet ik zeggen. U was in uw eentje. Hoe werd dan uiteindelijk uw inbreng meegewogen? Hoe werd uw input meegenomen in de besluiten die uiteindelijk door het Outbreak Management Team werden genomen?

De heer **Illy**:

Ik moet u even corrigeren. Het Outbreak Management Team neemt geen besluiten.

Mevrouw **Mutluer**:

Adviezen.

De heer **Illy**:

Het adviseert. Eerlijk gezegd komt dat door de kwaliteit van de voorzitter. Als er een onderwerp was dat ook maar enigszins raakte aan kindergeneeskunde, kinderen, scholen of kinderen die sporten, dan gaf Jaap mij eigenlijk altijd ook het woord, als ik het niet al gekregen had door mijn hand op te steken. Dus ja, ik heb altijd de gelegenheid gekregen om mijn visie op bepaalde onderwerpen ter sprake te brengen, maar wel dankzij deze goede voorzitter. Deze goede voorzitter zorgde er ook voor dat als hij aan het einde van de vergadering een samenvatting maakte ... Dat was aan het einde van de vergadering de situatie. In ieder geval aan het einde van een agendapunt werden ook mijn visie en mijn gezichtspunten in de samenvatting meegenomen.

Mevrouw **Mutluer**:

Vond u dat u daarmee voldoende werd gehoord?

De heer **Illy**:

Dat vond ik wel, ja.

Mevrouw **Mutluer**:

Vond u ook dat uw input voldoende werd meegewogen in de adviezen die uiteindelijk werden verstrekt aan het kabinet?

De heer **Illy**:

In het algemeen wel. Niet altijd, maar in het algemeen wel.

Mevrouw **Mutluer**:

Wilt u dat uitleggen aan de hand van een voorbeeld?

De heer **Illy**:

Ik ga een voorbeeld geven. Sinds eind mei 2020, uit mijn hoofd 26 mei 2020, was het voortgezet onderwijs weer volledig open. Nee, ik moet het anders zeggen. Het was toen nog niet volledig open, maar de overheid had wel het besluit genomen dat het voortgezet onderwijs na de zomervakantie

weer volledig open zou zijn. Wij als Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde maakten ons zorgen over het najaar dat eraan zat te komen, omdat wij op z'n minst vreesden dat er weer een toename zou komen van het aantal besmettingen en dat dat vervolgens binnen de kortste keren weer zou leiden tot verzoeken, van wie dan ook, om het voortgezet onderwijs weer te sluiten of deels te sluiten et cetera. Wij zijn toen met een groep bij elkaar gaan zitten en hebben een creatief idee naar voren gebracht, namelijk ...

Mevrouw **Mutluer**:

Een groep?

De heer **Illy**:

Kinderartsen van de Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde.

Wij hebben toen een creatief idee naar voren gebracht. Dat idee heb ik ook ingebracht in het OMT, met wetenschappelijke literatuurverwijzingen. Maar ik had ook contact opgenomen met mijn collega-voorzitters uit heel Europa, met wie ik regelmatig contact had. Ik heb aan hen gevraagd: hoe gaan jullie om met bijvoorbeeld afstand houden op scholen? Ik heb toen reacties gekregen van zestien voorzitters van wetenschappelijke kindergeneeskundeverenigingen uit Europa. Toen bleek dat er bij zes van mijn collega's op scholen sprake was van 0 meter afstand houden. Daar was dus gewoon geen eis wat dat betreft. Bij vijf collega's was er sprake van 1,5 meter, bij twee collega's van 2 meter en bij drie collega's van 1 meter.

Hoe dan ook, er was in Europa een rijke schakering aan afstandsnormen. Wij hebben toen gezegd: is het niet een idee om in plaats van 1,5 meter 1 meter aan te houden in het voortgezet onderwijs? Dat was één. Ten tweede, is het niet een idee om, zoals we toen ook al hadden, een buddysysteem in te voeren? Zo heette dat toen, want op terrassen mocht je toen als burger één buddy aanwijzen met wie je wel dicht op elkaar zat op een terras. Nou, dat was toen het idee. Het idee was dat als je dat ook op middelbare scholen vorm zou geven, dat veel meer ruimte zou bieden, niet 100%, maar veel meer, om meer kinderen naar school te laten gaan, ook als er onverhoopt weer een toename van het aantal besmettingen zou optreden.

Hoe dan ook ...

Mevrouw **Mutluer**:

Hoe werd dat er uiteindelijk op gereageerd? U heeft dat ingebracht, en toen?

De heer **Illy**:

Dat heeft niet geleid tot veel enthousiasme in het OMT. Het argument begrijp ik ook, maar ja ... Je moet dat wegen, maar het argument was dat het in Nederland niet goed begrepen zou worden wanneer voor de ene groep 1,5 meter en voor de andere groep 1 meter zou gelden. Ik was van mening dat dat wel meeviel en dat het heel goed uit te leggen zou zijn dat het nou eenmaal op middelbare scholen 1 meter is en in de rest van de samenleving 1,5 meter. Maar ja, ik heb dat pleit niet gewonnen. Dus als u mij vraagt om een voorbeeld te geven: nou, dit is zo'n voorbeeld.

Mevrouw **Mutluer**:

De vraag was natuurlijk met name als volgt. U zei: ik voelde me gehoord door de voorzitter van het OMT. Maar waardeerden de virologen en de microbiologen die in het OMT zaten, uw bijdrage altijd als gelijkwaardig aan die van hen?

De heer **Illy**:

Nog een keer uw vraag.

Mevrouw **Mutluer**:

Of de andere leden van het OMT, onder anderen de virologen en de microbiologen, uw input, uw bijdrage altijd als gelijkwaardig aan die van hen waardeerden.

De heer **Illy**:

Ja, dat vertrouwen had ik wel. De eerlijkheid gebiedt me ook wel het volgende te zeggen. Als acht virologen allemaal een bepaald standpunt naar voren brengen over bijvoorbeeld die ene meter of over het buddysysteem op middelbare scholen en de acht infectiebestrijders dat ook allemaal doen, dan kunt u zich voorstellen dat daar een bepaalde ... En dan één kinderarts die iets anders vindt ... Het kan wel zijn dat die ene kinderarts wordt gesteund door nog een of twee anderen, maar u kunt zich voorstellen dat, hoewel er nooit gestemd is, de teneur dan wel wordt: laten we het dan toch maar niet doen. Zo gaat zo iets.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat vond u daarvan? U was zelf geen hoogleraar. U was ook geen viroloog of epidemioloog.

De heer **Illy**:

Nee.

Mevrouw **Mutluer**:

U zat daar in uw eentje als kinderarts. Vond u dat u gelijkwaardig werd behandeld?

De heer **Illy**:

Ik begrijp uw vraag goed. Terugkijkend zou je bij dit voorbeeld kunnen denken dat mijn voorstel gesneuveld is doordat zo veel anderen het geen goed idee vonden. Toch heb ik dat gevoel helemaal niet gehad. Ik heb toch echt het gevoel gehad dat er op een zorgvuldige manier ... Ik weet het niet honderd procent zeker, maar de Gedragsunit van het RIVM heeft ongetwijfeld ook een rol gespeeld bij dit betreffende voorstel, want die keek daar ook naar. Ik heb, zeg maar, mijn verlies genomen, omdat ik ook wel begrip had voor het andere standpunt, hoewel ik die weegschaal net anders had gewogen.

Mevrouw **Mutluer**:

Op basis van de input of het voorbeeld dat u net gaf, lijkt het mij dat uw idee niet is overgenomen omdat u een inschatting maakte van het gedrag van in dit geval kinderen op school. Daar ligt een soort van gedragswetenschappelijke inbreng aan ten grondslag. Zie ik dat goed?

De heer **Illy**:

Nou, de grondslag voor ons was eerlijk gezegd uitsluitend: voorkomen dat er op enig moment weer zwaardere maatregelen zouden komen voor het voortgezet onderwijs.

Mevrouw **Mutluer**:

Maar uw voorbeeld heeft meer te maken met gedrag dan met de medische onderbouwing, die voornamelijk vanuit het OMT kwam. Zie ik dat goed?

De heer **Illy**:

Nou, ik weet niet precies hoe u de vraag bedoelt, maar de reden van afwijzing of de reden waarom het het niet gehaald heeft, dát heeft te maken met gedrag. In het OMT werd in meerderheid gemeend – dat was ook het algemene idee – dat het gedrag op die scholen dusdanig afwijkend is van wat de regel is in de rest van de samenleving, dat het niet begrepen zou worden.

Mevrouw **Mutluer**:

Heeft u uiteindelijk, gelet op de samenstelling van het OMT, aandacht

gevraagd voor een gewijzigde samenstelling, een samenstelling met andere disciplines? Is dat ooit aan bod gekomen?

De heer **Ily**:

Ik neem zonder meer aan dat u de mail die ik daarover aan Jaap van Dissel heb gestuurd, hebt gelezen. Ik heb dat ook letterlijk zo aan hem gevraagd.

Mevrouw **Mutluer**:

Misschien wilt u nader toelichten wat er in de mail stond.

De heer **Ily**:

Eerlijk gezegd staat in die mail: Jaap, is het niet slim om het aantal microbiologen/virologen wat te reduceren en het aantal artsen maatschappij en gezondheid/artsen infectiebestrijding wat te reduceren? Jaap heeft daarop geantwoord dat hij daarover zou nadenken, maar dat hij het ook lastig vond om te bedenken wie er dan uit moest. Ik weet niet of Marion Koopmans of Jan Kluytmans daar iets over heeft gezegd, maar de microbiologen/virologen zijn overigens van mening dat zij alle acht weer een ander stukje deskundigheid inbrachten in dat OMT. Ja, dat kan. Maar ik denk zelf dat het ook prima te doen zou zijn met de helft.

Mevrouw **Mutluer**:

Er is op enig moment ook een reflectiesessie geweest.

De heer **Ily**:

Daar is dit ook ter sprake gebracht, niet alleen door mij overigens. Ik weet niet precies meer wie dat allemaal waren, maar diverse OMT-leden hebben hier iets over gezegd.

Mevrouw **Mutluer**:

Maar mag ik de conclusie trekken dat er daarna niet heel veel met uw wijzigingsvoorstel is gedaan?

De heer **Ily**:

Volgens mij klopt dat.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat vond u daarvan?

De heer **Ily**:

Tja, het is niet anders; dit is het OMT.

Even terugkomen op uw eerdere opmerking: het is niet zo dat ik me niet gehoord voelde. Die vergaderingen, die er iedere week waren, duurden drie uur en soms drieënhalf uur. Ik denk zelf dat dat wel wat efficiënter had gekund als je met minder mensen aan die tafel had gezeten. Aan tafel? Op dat scherm, bedoel ik. Ik denk zelf dat de efficiëntie van vergaderen erbij gebaat is als het aantal mensen dat meedoet aan een vergadering, niet overdreven veel is. Maar goed, dat is een best wel bekend fenomeen.

Mevrouw **Mutluer**:
"Overdreven veel."

De heer **Illy**:
Nou ja, ik heb mijn mail aan Jaap gestuurd en het is daarna inderdaad in een evaluatiesessie aan de orde gekomen.

Mevrouw **Mutluer**:
Ik laat het voor nu hierbij. Dank u wel.

De **voorzitter**:
Collega Huidekooper, heeft u op dit onderwerp nog aanvullingen?

De heer **Huidekooper**:
Niet op dit onderwerp, voorzitter.

De **voorzitter**:
Ik ook niet, dus u kunt direct door naar het volgende onderwerp.

De heer **Huidekooper**:
Dan gaan we dat doen. Goedemorgen, meneer Illy.

De heer **Illy**:
Goedemorgen, meneer Huidekooper.

De heer **Huidekooper**:
Ik wil nu met u doorspreken over de eerste onderwijsluiting. Tijdens de eerste lockdown, in maart 2020, is voor de eerste keer besloten om scholen te sluiten. Dat gebeurt nadat het OMT begin maart adviseert om de scholen open te houden. Daarop volgt een advies van de Federatie Medisch Specialisten, die adviseert om – ik lees het even voor – "het zekere voor het onzekere te nemen en per direct alle scholen te sluiten". Kunt u vanuit uw

perspectief vertellen hoe het besluit om de scholen uiteindelijk te sluiten, tot stand is gekomen?

De heer **Illy**:

Voor de duidelijkheid, en mevrouw Mutluer refereerde er al aan ...

De heer **Huidekooper**:

Het was het besluit van het kabinet.

De heer **Illy**:

Ik was pas op 20 april lid van het Outbreak Management Team, dus ik had part noch deel aan dat advies van het OMT van toen. Inderdaad, het OMT heeft de overheid op 12 maart geadviseerd om allerlei maatregelen te nemen, maar niet om de scholen te sluiten. Het bestuur van de Federatie Medisch Specialisten kwam eerlijk gezegd tot mijn verbazing op 14 maart met deze mededeling, die u zojuist heeft voorgelezen. Daar was ik niet zo gelukkig mee.

De heer **Huidekooper**:

Heeft u enig idee hoe dat advies tot stand kwam? Want gedurende de pandemie is het OMT natuurlijk het leidende adviesorgaan geweest voor het kabinet. Heeft u inzicht in hoe dat advies tot stand kwam? U was verbaasd, hoorde ik, of in ieder geval vond u er wat van. Kunt u dat met ons delen?

De heer **Illy**:

De Federatie Medisch Specialisten is, zoals de naam zegt, een federatie. Het hoogste orgaan van die federatie zijn de 32 voorzitters van de zogenaamde wetenschappelijke verenigingen, dus de voorzitters van kindergeneeskunde, maar ook van de chirurgen, de gynaecologen, de dermatologen et cetera. Die 32 voorzitters hebben besloten dat zij ... De federatie moet natuurlijk geleid worden door een bestuur. Dat bestuur runt de dagelijks gang van zaken van de federatie. Ik was van mening dat het advies dat op 14 maart door het bestuur werd uitgedragen zodanig verregaand en belangrijk was dat er van tevoren een moment zou moeten zijn geweest om bij het hoogste orgaan, namelijk die 32 voorzitters, te polsen of dit een verstandig advies was. Ik was van mening dat het geen verstandig advies was.

De heer **Huidekooper**:

Waarom was u die mening toegedaan?

De heer **Illy**:

Omdat ... In alle eerlijkheid: ik was geen infectiebestrijder, geen viroloog, geen microbioloog. Maar opeens was het sluiten van scholen op dat moment een knop waaraan gedraaid kon worden. Het Outbreak Management Team had nota bene op 12 maart geadviseerd om de scholen niet te sluiten, juist ook vanwege de impact die dat zou hebben op kinderen. Daar was ik blij mee als kinderarts, omdat ik mij als kinderarts natuurlijk de gezondheid en het welzijn van kinderen aantrek. Het viel mij nogal rauw op mijn dak dat mijn eigen club opeens zei: ja, maar we gaan toch adviseren om te sluiten.

De heer **Huidekooper**:

Was het voor u duidelijk waarom er vanuit de Federatie Medisch Specialisten aanleiding werd gezien om met dit advies te komen, zo kort na een OMT-advies waarin werd geadviseerd de scholen open te houden? Is dat u bekend?

De heer **Illy**:

Nee.

De heer **Huidekooper**:

Dat heeft u ook nooit kunnen achterhalen?

De heer **Illy**:

Nou, het enige wat ik weet, is dat er maatschappelijke onrust was. Op 12 maart is het OMT-advies gekomen. Op 13 maart of rondom die periode was er onrust bij leerkrachten en ouders. Om een of andere reden heeft het bestuur van de Federatie Medisch Specialisten toen gezegd: dan gaan wij dit adviseren.

De heer **Huidekooper**:

Is er voorafgaand aan het advies contact geweest tussen het OMT en de Federatie Medisch Specialisten?

De heer **Illy**:

Niet dat ik weet, maar dat ... Geen idee. Dat is mij niet bekend.

De heer **Huidekooper**:

En na afloop?

De heer **Illy**:

Ook niet. Nou, niet dat ik weet in ieder geval.

De heer **Huidekooper**:

Als in: dat is u niet bekend?

De heer **Illy**:

Precies.

De heer **Huidekooper**:

Oké. U gaf net ook al aan dat u bezwaren zag vanwege de impact die een scholensluiting op kinderen zou hebben. Daar gaan we vandaag nog uitgebreid over doorspreken. U noemde ook dat u het vervelend vond dat dat een knop werd om aan te draaien. Kunt u uitleggen wat u daar precies mee bedoelt?

De heer **Illy**:

Nou, kijk, als je ... Ik weet natuurlijk echt niet hoe het in die eerste golf was gelopen als op 16 maart, want dat was het moment waarop de scholen daadwerkelijk allemaal gesloten werden ... Ik weet natuurlijk niet ... We weten allemaal niet hoe het zou zijn gelopen als toen het advies van het OMT wél was gevolgd. Dat weet ik natuurlijk niet. Wat ik wel weet, is dat het OMT uiteindelijk slechts één keer – daar gaan we vast later op terugkomen, maar ik zeg het nu alvast even – een advies heeft gegeven om de scholen te sluiten. Dat was op 17 december 2021, dus veel later in het traject. Daarvoor heeft het OMT op geen enkel moment geadviseerd om de scholen te sluiten. En ja, opeens was dat een knop. Het zorgde er ook voor dat scholen langdurig gesloten waren, niet alleen basisscholen, maar ook het voortgezet onderwijs. Die knop bestond opeens. Die bestond tot 12 maart, of 14 maart, nog niet.

De heer **Huidekooper**:

We zien vervolgens, achteraf gezien, dat de scholensluiting een instrument is dat op meerdere momenten in de tijd is ingezet. U heeft, zoals u net al noemde, een aantal voorstellen ingebracht om scholen bijvoorbeeld met een soort toegangsbewijs open te houden. U noemde al een buddysysteem en 1 meter. We hadden hier afgelopen week ook de heer Baidjoe te gast. Hij gaf aan dat er ook tussenopties mogelijk waren geweest. Hij verwees naar ventilatie en maatregelen voor verschillende leeftijden. Zijn punt was eigenlijk dat het beleid met betrekking tot de scholen ook fijnmaziger had gekund. Wat is uw reactie daarop?

De heer **Illy**:

Ja, dat denk ik ook. Ik denk dat je ook op een verstandige manier kunt

omgaan met bijvoorbeeld leerkrachten die wat ouder zijn, die zich al dan niet terecht zorgen maken. Je kunt erover nadenken hoe je dat aanpakt. Hoe ga je er op een creatieve manier mee om, zoals meneer Baidjoe ook heeft gezegd, zonder dat het meteen leidt tot een volledige sluiting?

De heer **Huidekooper**:

U zat in dat OMT. Kunt u ons er eens in meenemen waarom dat fijnmaziger beleid of de voorstellen die u op tafel legde om de scholen toch op enige manier open te kunnen houden, uiteindelijk zijn gestrand?

De heer **Illy**:

Ehm ... Nou, "open te kunnen houden" ... Ze waren gesloten toen ik op 20 april aantrad. Ik wil helemaal niet zeggen dat het door mij komt, maar toevallig werd op 20 april, tijdens mijn allereerste vergadering, wel besloten dat direct na de meivakantie, op 11 mei 2020, de basisscholen weer deels open zouden gaan. Nogmaals, ik wil helemaal niet zeggen dat het door mij komt, maar op die 20ste april is besloten om weer zo snel mogelijk, namelijk direct na de meivakantie ...

De heer **Huidekooper**:

U bedoelt: geadviseerd. Even voor de helderheid.

De heer **Illy**:

Excuus, excuus. U heeft helemaal gelijk, ja. We hebben geadviseerd om de basisscholen per 11 mei weer te openen en ook geadviseerd om drie tot vier weken later het voortgezet onderwijs weer deels te openen. Maar goed, ik zeg "deels", want vanaf 1 juni 2020 mocht het voortgezet onderwijs weer open, maar op dat moment slechts voor een kwart van de leerlingen. Pas in september of eind augustus 2020 ging het weer echt open. Kinderen in het voortgezet onderwijs zijn dus echt een hele lange tijd verstoken geweest van onderwijs, in ieder geval van fysiek onderwijs.

De heer **Huidekooper**:

Dat is mij inderdaad helder. Waar het mij nu specifiek om ging, is dat op een gegeven moment de scholen telkens óf worden gesloten óf open mogen blijven. Het ging mij even om de tussenopties, bijvoorbeeld met testen scholen openhouden of een extra afstandsmaatregel, om toch te kijken naar wat fijnmaziger beleid, zoals de heer Baidjoe eerder in zijn verhoor aangaf. Kunt u misschien aangeven waarom die opties uiteindelijk niet van de grond zijn gekomen?

De heer **Illy**:

Ik gok dat diverse factoren een rol spelen. Een van de voorbeelden die ik genoemd heb, is het zogenaamde Oostenrijkse model. Dat was een model waarbij vanaf het najaar van 2020, meen ik, kinderen op school met een hele grote regelmaat werden getest. Ze werden twee keer getest om kinderen zo snel mogelijk te identificeren. Het was overigens wel een test ... Ik vond het als kinderarts belangrijk ... Ik heb dat in de media "de neuspeutertest" genoemd. De essentie is als volgt. Wij zijn in die periode vast allemaal getest en dat was niet altijd de meest prettigste test om te ondergaan. Maar we hadden kunnen aantonen, ook via internationaal wetenschappelijk onderzoek, dat ... Ik weet heus wel dat ik nu een beetje buiten uw vraag om ga, maar ik vind het toch belangrijk om aan te geven dat het belangrijk is dat testen op een kindvriendelijke manier gebeurt. Dat betekent dat het testen bij kinderen niet gebeurt door helemaal achter in de keel te gaan, maar alleen zover als je in je neus peutert. Zo zouden die testen plaats moeten vinden. Hoe dan ook, dat Oostenrijkse model voorzag daarin.

Maar wat een bottleneck bleek te zijn, was de capaciteit van de mensen die dat moesten doen en de hoeveelheid testmateriaal die er was. Er waren dus allerlei praktische aspecten die een rol speelden. Maar het is niet zo dat dit fenomeen niet werd omarmd of dat ik in het OMT tegen weerstanden op liep. Integendeel, ze werden beschouwd als verstandige ideeën. Maar de uitwerking, de uitvoering ervan leidde hier en daar tot situaties waarin het onmogelijk bleek.

De heer **Huidekooper**:

Als ik het goed begrijp, was er geen inhoudelijke weerstand en zat het meer op de praktische bezwaren.

De heer **Illy**:

Precies.

De heer **Huidekooper**:

U noemde schaarste van testmateriaal.

De heer **Illy**:

En de capaciteitsproblemen bij de mensen die het moeten doen en de locaties. Nou ja, het betekent nogal wat om al die scholen af te gaan. Dat begrijp ik ook wel.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk.

In het OMT-advies van maart, waarin dus wordt geadviseerd om de scholen open te houden, wordt ook het argument genoemd dat kinderen een beperkte rol zouden spelen in de verspreiding van het virus. Wat waren op dat moment de inzichten wat betreft de rol die kinderen en jongeren speelden in de virusverspreiding?

De heer **Illy**:

Op dat moment verkeerden we in de veronderstelling dat jonge kinderen niet of nauwelijks een rol speelden en dat hoe ouder kinderen werden, hoe groter de rol was die zij speelden in de verspreiding van het virus. Het is wel zo dat daar ook voortschrijdend inzicht over ontstond in de loop van die periode.

De heer **Huidekooper**:

Wat was dat inzicht?

De heer **Illy**:

Dat de rol van jonge kinderen in de verspreiding van het virus naarmate de tijd vorderde groter werd geacht dan we aanvankelijk dachten. Dat geldt eigenlijk voor alle leeftijden. Het is ook door internationaal onderzoek duidelijk geworden dat we die gedachte over de rol van jonge kinderen moesten bijstellen.

De heer **Huidekooper**:

Ik las net die zin voor uit het OMT-advies over de beperkte rol van kinderen en jongeren in de virusverspreiding. Was dat kennis van dat moment?

De heer **Illy**:

Ja. Klopt, klopt.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk. U gaf ook al aan dat die kennis wel gewijzigd is gedurende de crisis. Dat was voortschrijdend inzicht, maar wanneer kwam dat voortschrijdende inzicht tot u?

De heer **Illy**:

Niet op één moment natuurlijk. Ik durf echt niet te zeggen wanneer dat was, maar ik weet dat dat in de loop van 2020 steeds duidelijker werd. Vandaar dus ook dat Oostenrijkse model, hè. Dat ging in de loop van 2020 een rol

spelen, omdat we ons realiseerden dat de rol van jonge kinderen niet nul of nihil was, maar aanwezig was. Dus vandaar dat we dachten: dan moeten we ook proberen om alles op alles te zetten om die kinderen ook te identificeren.

De heer **Huidekooper**:

Dat inzicht schreed zich dus voort tussen de eerste en de tweede scholensluiting.

De heer **Illy**:

Jazeker.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk. Wat ons opviel, is dat over de avondklok, een latere maatregel, door het OMT heel specifiek wordt gezegd: deze individuele maatregel heeft een effect van 8% tot 13% op het reproductiegetal. Het gaat daarbij om een vermindering van het reproductiegetal.

De heer **Illy**:

De avondklok, bedoelt u?

De heer **Huidekooper**:

Ja, de avondklok. Tegelijkertijd hebben wij geen onderbouwing of cijfers kunnen vinden van de mogelijke effecten van een scholensluiting. Waren die u bekend?

De heer **Illy**:

De effecten op het R-getal of op kinderen?

De heer **Huidekooper**:

Nee, was van tevoren, dus voor de scholensluiting, bekend wat daarvan het effect zou zijn op het R-getal, op de verspreiding van het virus?

De heer **Illy**:

Ik weet dat wij in de loop van de tijd diverse modellen en scenario's voorgeschoteld hebben gekregen door Jacco Wallinga, die u vorige week gezien heeft. Ik weet dat dat in ieder geval is gebeurd in december 2020 en ook weer in december 2021. Wellicht is het vaker geweest, maar dat weet ik niet uit mijn hoofd. Daarbij is ook aangegeven wat een scholensluiting zou betekenen, in ieder geval voor de ziekenhuisopnames en de ic-opnames. Ik moet u het antwoord schuldig blijven op de vraag of daar ook bij stond wat

voor gevolgen het zou hebben voor het R-getal. Maar het is natuurlijk een continuüm, want al die aspecten zijn met elkaar verbonden.

De heer **Huidekooper**:

Wij zien in ons onderzoek dat op dat moment werd gezegd: je moet het als een maatregelenpakket zien en het effect van een individuele maatregel is niet los te modelleren. Later gebeurde dat wel voor de avondklok, vandaar mijn verwijzing daarnaar. Vandaar ook onze vraag of er onder zo'n ingrijpende maatregel, waarvan u aangeeft dat die kinderen sterk raakte, een berekening lag van het effect op de verspreiding van het virus.

De heer **Illy**:

In mijn herinnering is dat zo, ja. Maar of dat nou exact voor dat R-getal is gebeurd, durf ik niet met zekerheid te zeggen. Maar dat is zeker gebeurd daar waar het ziekenhuisopnames en ic-opnames betrof. Zeker.

De heer **Huidekooper**:

Oké, helder. Dank u wel. Dat waren mijn vragen op dit punt.

De **voorzitter**:

Collega Mutluer, heeft u nog aanvullende vragen bij dit onderwerp?

Mevrouw **Mutluer**:

Ik heb één verduidelijkende vraag. Die heeft betrekking op het advies van het Outbreak Management Team over de eerste scholensluiting. Zij waren beredeneerd tegen scholensluitingen. Desondanks zien we dat uiteindelijk het primair onderwijs twee maanden sloot, het voortgezet onderwijs tweeënhalve maand en het hoger onderwijs drie maanden. De rol van de medisch specialisten was op 14 maart dat zij een dringend advies gaven om de scholen wel te sluiten, vanwege onzekerheid over de verspreiding en de toenemende druk op de zorg. Dat valt op. U zat toen niet in het OMT, maar u zag wel die berichten. Ik ben gewoon oprecht nieuwsgierig naar uw eerste reactie op de berichten dat de Federatie Medisch Specialisten wenste dat de scholen zouden sluiten.

De heer **Illy**:

Ik meende dat ik al tegen de heer Huidekooper gezegd had dat ik daar niet gelukkig mee was. Ik weet bijvoorbeeld ook dat er ... Dit speelde zich allemaal af op 14 en 15 maart. Nee, 13 en 14 maart. Nou, whatever! Het speelde zich in ieder geval in die periode af en ik weet nog dat we op die zondag – dat is 15 maart, hè? – online een spoedvergadering hebben gehad

met alle voorzitters. Daar heeft het bestuur ook zijn excuses voor aangeboden. Die excuses heb ik uiteraard geaccepteerd, maar zij hebben zich ook gerealiseerd dat het niet handig was.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat was er niet zo handig? Wat maakte het niet zo handig?

De heer **Illy**:

In feite het feit dat ... Ik weet niet of u hier nog bewindslieden over gaat horen, maar de indruk bestond op z'n minst dat de overheid, het kabinet, nadat de Federatie Medisch Specialisten dit als standpunt had medegedeeld, geen kant meer op kon. Ik weet helemaal niet of dat zo is – het kan ook zijn dat het kabinet dat advies van de medisch specialisten niet zo belangrijk vond – maar mijn indruk was in ieder geval dat het kabinet dat wél een belangrijk advies vond en dat het, zoals ik eerder zei tegen meneer Huidekooper, vanaf dat moment dus opeens een knop was waaraan te draaien viel.

Mevrouw **Mutluer**:

Maar dat werd tijdens dat spoedoverleg, begrijp ik, niet tegengesproken, in de zin van: kinderen spelen maar een beperkte rol in de verspreiding van het virus. Ik hoorde u zeggen dat er wel excuses werden gemaakt, maar u zegt ook: ik had de indruk dat het kabinet het idee had van "dit is het". Ik probeer dat stukje ook een beetje te begrijpen en te snappen.

De heer **Illy**:

Ik weet niet precies wat de vraag nu is, maar de essentie is dat dat nou eenmaal een advies is geweest van het bestuur van de Federatie Medisch Specialisten over het sluiten van scholen en dat mijn indruk was dat, naast het feit dat ook leerkrachten zich zorgen gingen maken, ook via de media, die combinatie van aspecten voor het kabinet de reden is geweest om op 16 maart alle scholen te sluiten. Op die 15de maart, één dag ervoor, was het leed natuurlijk al geschied en viel er niets meer aan te doen. Wij hebben toen echter wel de behoefte gehad om met het bestuur een spoedoverleg te hebben over deze gang van zaken. Zoals ik u al zei, heeft het bestuur ook erkend dat dat niet handig was en heeft het zijn verontschuldigingen aangeboden.

Mevrouw **Mutluer**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Net zoals collega Mutluer wil ik ook nog even op dit laatste punt doorgaan. Op die zaterdag 14 maart 2020 komt de FMS, de Federatie Medisch Specialisten, met dat standpunt om de scholen toch te sluiten. U geeft aan: op zondag 15 maart is er een spoedoverleg, dus met de 32 voorzitters die de verschillende specialisaties vertegenwoordigen. Gingen die excuses over de handelswijze van het bestuur van de FMS of gingen die over het standpunt dat ze hadden ingenomen?

De heer **Illy**:

Over de handelswijze.

De **voorzitter**:

Dus zij stonden nog wel achter het standpunt?

De heer **Illy**:

Daar is eigenlijk niet meer over gesproken, want dat was een fait accompli; dat was nou eenmaal zo. Het ging over het feit dat de voorzitters niet waren gekend in dit standpunt.

De **voorzitter**:

Hoe werd daarnaar gekeken door de 32 deelnemers? Konden andere specialisten zich wel vinden in het ingenomen standpunt?

De heer **Illy**:

Nou, ook dat ... Nogmaals, het ging niet over het standpunt; het ging over de wijze waarop. Het ging over de procedure. Het ging over het feit dat dit een zodanig groot advies was dat ze hebben uitgedragen namens ons, dat wij – en ik weet dat diverse andere voorzitters daar ook not amused over waren – als voorzitters hierover hadden moeten worden geraadpleegd.

De **voorzitter**:

Helder. Dus het bestuur kwam in dat spoedoverleg met u en uw collega's tot de conclusie dat ze voor hun beurt hadden gesproken?

De heer **Illy**:

"Dit had anders gemoeten", hebben ze gezegd.

De **voorzitter**:

"Dit had anders gemoeten." Ja, dank. Dan gaan we naar het volgende onderwerp. Daarvoor geef ik collega Huidekooper graag het woord.

De heer **Huidekooper**:
Collega Mutluer.

De **voorzitter**:
Excuus. Collega Mutluer.

Mevrouw **Mutluer**:
Dit gaat over de tweede onderwijssluiting. In maart werd er door het OMT beredeneerd tegen een scholensluiting geadviseerd. We zien dat het OMT in oktober 2020 vlak voor de gedeeltelijke lockdown ook adviseert om scholen open te houden, omdat het grote belang van onderwijs voor het welzijn, de ontwikkeling en de gezondheid van kinderen en jongeren uiteindelijk zwaarder weegt dan de besmettingsrisico's. Hoe kwam het dat het OMT hier nog wel adviseerde om de scholen open te houden, dus in oktober 2020? Toen zat u zelf ook in het OMT. Kunt u zich dat herinneren?

De heer **Ily**:
Ja, en het is exact zoals u net voorlas: vanwege de enorme impact die een hernieuwde schoolsluiting met zich mee zou brengen voor de gezondheid en het welzijn van miljoenen kinderen in Nederland.

Mevrouw **Mutluer**:
Ik stel deze vraag omdat wij eerder van leden van het OMT hebben begrepen dat het OMT voornamelijk medisch-epidemiologische adviezen gaf en iets minder of niet keek naar de sociaal-maatschappelijke effecten. Als ik naar dit advies kijk, dan zie ik dat het voornamelijk gaat over de gezondheid, de ontwikkeling en het welzijn van jongeren en kinderen. Daaruit zouden wij de conclusie kunnen trekken dat die weging op dat moment wel gemaakt is en dat de sociale impact van de maatregelen wel is meegenomen. Klopt dat?

De heer **Ily**:
Nee, dat klopt niet, want ...

Mevrouw **Mutluer**:
Kunt u dat uitleggen?

De heer **Ily**:
Ja, dat ga ik doen. Dit gaat echt over gezondheid. Dat gaat het niet uitsluitend, maar dit gaat natuurlijk uiteindelijk ... Het gaat om te beginnen natuurlijk om onderwijs- en leerachterstanden, maar ook om onderwijsongelijkheid. We wisten al best wel veel op dat moment, door

internationaal onderzoek, maar ook in Nederland. Op dat moment hadden de schoolsluitingen weliswaar gemiddeld genomen niet geleid tot grote onderwijsachterstanden. Maar als je vervolgens inzoomde, dan bleek dat de kinderen met hoogopgeleide ouders en in een prima, warme omgeving, er gemiddeld genomen op vooruit waren gegaan wat betreft onderwijs, terwijl kinderen met ouders uit de lagere sociaal-economische klassen en kinderen met een migratieachtergrond erop achteruit waren gegaan. De onderwijsachterstanden die er al waren, namen alleen maar toe door de schoolsluitingen.

Mevrouw **Mutluer**:

Was dat toen al bekend?

De heer **Illy**:

Dat was toen al bekend.

Mevrouw **Mutluer**:

Ik stel deze vraag omdat leerachterstanden en onderwijsongelijkheid niet zozeer gezondheidsaspecten zijn.

De heer **Illy**:

Nee, u heeft helemaal gelijk. Maar ik ...

Mevrouw **Mutluer**:

Dat is de reden waarom ik die vraag stel, omdat tot op heden ...

De heer **Illy**:

Maar ik was nog niet klaar met mijn antwoord!

Mevrouw **Mutluer**:

In dat geval geef ik u alle ruimte.

De heer **Illy**:

Ik zei namelijk: dit is gewoon het meest voor de hand liggende ... Er is sprake van onderwijstekort en onderwijsachterstand, maar er zijn ook hele grote gezondheidsgevolgen, om te beginnen voor de mentale gezondheid. Er is sprake van eenzaamheid. Dan gaat u zeggen: eenzaamheid is ook een sociaal-maatschappelijk ... Er was echter niet alleen sprake van eenzaamheid, maar ook van meer angststoornissen, meer somberheid, meer depressie en ook meer suicidaliteit en meer eetstoornissen. Dat zijn daadwerkelijk allemaal gezondheidsaspecten. Ten tweede. Dan gaat u

misschien ook weer zeggen dat het sociaal is, maar ik vind dat nog maar de vraag. Ook de sociale gezondheid en het ontwikkelen van sociale vaardigheden zijn fenomenen die met gezondheid te maken hebben. Vervolgens noem ik fysieke gezondheid. We hebben gezien dat kinderen minder bewegen en ook ongezonder eten. We hebben, via een collega van mij van de Universiteit Maastricht, kunnen aantonen dat er daardoor significant meer kinderen met overgewicht en significant meer kinderen met obesitas waren in die periode. Voor het grootste deel groeien kinderen op in warme, veilige omgevingen, maar dat geldt niet voor alle kinderen. Voor een aantal kinderen is de school een veilige haven.

Mevrouw **Mutluer**:

Ik ga zeer uitgebreid met u in op de effecten van de onderwijssluitingen.

De heer **Illy**:

Oké.

Mevrouw **Mutluer**:

De vraag die ik concreet had ... Het is namelijk niet zo dat ik als lid van de commissie iets vind over wat sociaal is. Het is meer gewoon een vraag die wij hebben, mede op basis van wat anderen hebben verklaard, namelijk dat het OMT een advies geeft op basis van het medische, het epidemiologische, het virologische en de besmetting. Vóór de tweede onderwijssluiting werd er een advies gegeven vanuit het OMT waarbij het welzijn, de ontwikkeling en de gezondheid van kinderen en jongeren zwaarder wogen dan het besmettingsrisico. Wij vragen ons af, ik vraag me af hoe die weging destijds is gemaakt.

De heer **Illy**:

Ehm ... Eerlijk gezegd komt dat wel een klein beetje door mij. Ik heb in het OMT kunnen aantonen ... U onderbrak mij, omdat u zei dat we daar zo meteen nog op terug zullen komen; ik vind dat natuurlijk prima. Er zijn diverse daadwerkelijke gezondheidsgevolgen voor de korte termijn, voor de middellangetermijn en voor de lange termijn. De lange termijn mag ik nu misschien nog niet behandelen, maar daar wil ik graag zo meteen ook iets over zeggen. Hoe dan ook, er zijn heel veel gezondheidsgevolgen die we niet moeten veronachtzamen. Dat was mijn mening. Eigenlijk was dat geen mening, want het was gewoon gestaafd door wetenschappelijk onderzoek. Over dat fenomeen heb ik mogen en kunnen vertellen in het OMT.

Mevrouw **Mutluer**:

Ja, de lange termijn pakken we straks gezamenlijk op. U heeft dat ingebracht. Het advies van het OMT van oktober 2020 was vrij helder ten aanzien van die tweede onderwijsluiting. Toch zien we op 14 december 2020 een ander advies van het Outbreak Management Team, namelijk om, vlak voor de strenge lockdown, een breed pakket in te stellen om een duidelijk signaal af te geven dat het momenteel niet goed gaat. De situatie is ernstig. Wat ging er dan niet goed?

De heer **Ily**:

Ja, maar u leest één stukje van die zin niet voor, namelijk dat er op die 14 ... Volgens mij was het 11 december. Het was het OMT-advies van 11 december.

Mevrouw **Mutluer**:

Het was 14 december 2020, de 91ste OMT-vergadering.

De heer **Ily**:

Oké, 14 december, excuus. Daarin zeggen wij dat er een breed pakket noodzakelijk is. Als al die pakketten en al die maatregelen zijn doorgevoerd, dan is het als allerlaatste eventueel denkbaar om ook de scholen te sluiten. Zo is het ook uitgedragen. Het sluiten van scholen behoort inderdaad tot dat brede pakket, maar pas als allerlaatste, als al die andere onderdelen van het pakket ook doorgevoerd zouden zijn.

Mevrouw **Mutluer**:

Het OMT sprak de voorkeur uit voor een breed pakket en sluit fysieke onderwijsluiting niet uit.

De heer **Ily**:

Ja.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat wij proberen te begrijpen, is hoe het OMT van het standpunt in oktober, dat scholen beter open konden blijven vanwege het welzijn, de ontwikkeling en de gezondheid van kinderen en jongeren, op het latere advies van december is gekomen, namelijk dat de sluiting van de scholen mogelijk toch nodig zou kunnen zijn.

De heer **Ily**:

Ja.

Mevrouw **Mutluer**:

Dat begrijpen we nog niet. Wellicht kunt u dat nader toelichten.

De heer **Illy**:

Nou ja, iedere OMT-vergadering krijgen wij van de modelleurs te zien wat bepaalde maatregelen kunnen betekenen voor ... Nee, ik moet het anders zeggen. Iedere vergadering wordt duidelijk wat ongewijzigd beleid betekent voor ziekenhuisopnames en ic-opnames et cetera en wat bepaalde aanvullende maatregelen zouden kunnen betekenen voor dat aantal ziekenhuisopnames en ic-opnames. Op 14 december 2020 wordt duidelijk dat we een hele moeilijke periode tegemoet gaan. Op basis daarvan kun je niet anders dan zeggen dat er zwaardere maatregelen noodzakelijk zijn, namelijk dat hele pakket waar u het over heeft. We kunnen uiteindelijk, als al die maatregelen zijn doorgevoerd, ook een scholensluiting helaas niet volledig uitsluiten. Dat vond ik als kinderarts ook een verdedigbaar advies.

Mevrouw **Mutluer**:

Waren er geen andere, alternatieve, maatregelen te nemen?

De heer **Illy**:

Nou, mijn punt is eerlijk gezegd vooral dat de overheid niet dat hele pakket heeft doorgevoerd, maar sommige delen wel en sommige delen niet. Ze is dus de scholen gaan sluiten, terwijl er nog andere maatregelen hadden kunnen worden doorgevoerd die niet zijn doorgevoerd.

Mevrouw **Mutluer**:

Die uitspraak moet u nader toelichten. Is er daarmee geshopt?

De heer **Illy**:

Nou, "geschopt" klinkt weer zo onvriendelijk. Het is precies zoals ik ... Wat de overwegingen zijn, weet ik niet.

Mevrouw **Mutluer**:

Welke maatregelen zouden er kunnen zijn genomen?

De heer **Illy**:

Dat weet ik niet uit mijn hoofd. Er was een hele serie maatregelen die kon worden ... Ik weet in ieder geval van toen dat er maatregelen waren die niet zijn doorgevoerd, maar wel hadden kunnen worden doorgevoerd.

Mevrouw **Mutluer**:

Waar denkt u aan?

De heer **Illy**:

Dat heeft vooral te maken met de mogelijke maatregelen die we hadden kunnen nemen om volwassenen meer thuis te houden. Daar gaat het feitelijk om. Ik weet nog heel goed dat er toen door het kabinet is gezegd dat het sluiten van scholen ook heel goed zou zijn omdat ouders daardoor min of meer verplicht werden om thuis te blijven. Ik heb toen in de media gezegd dat ik met dat argument wel heel ongelukkig was. Ik was van mening dat je kinderen niet moet gebruiken alleen maar om ouders te dwingen thuis te blijven. Ouders zouden gewoon zelf al hun verantwoordelijkheid moeten nemen om thuis te blijven, zodat die kinderen weer gewoon naar school hadden kunnen gaan.

Mevrouw **Mutluer**:

Wij zien inderdaad dat na dat advies over een breed pakket, waarbij werd gezegd "fysieke onderwijssluiting sluiten we niet uit, maar uitsluitend als onderdeel van zo'n totaalpakket", de sluiting uiteindelijk werd verdedigd door premier Rutte in een debat. Daarin gaf hij aan dat deze voornamelijk bedoeld was om het totaalaantal reisbewegingen te beperken: "Het is de optelsom van al die maatregelen die ervoor moet zorgen dat we het aantal contactmomenten en bewegingen in Nederland terugbrengen." Uiteindelijk werd in het debat door toenmalig Kamerlid Jetten gezegd: daarmee probeert u de schoolsluiting te laten fungeren als een levende enkelband voor de ouders om thuiswerken af te dwingen. Hoor ik u dan zeggen dat u dat beeld ook had op dat moment?

De heer **Illy**:

Heel sterk.

Mevrouw **Mutluer**:

U zegt: heel sterk.

De heer **Illy**:

Ja. Ik zei net misschien vergoelijkend dat ik daar niet gelukkig mee was, maar eerlijk gezegd was ik best wel boos. Ik dacht: hoe is het mogelijk dat we deze maatregel nemen met als belangrijkste argument om daarmee ouders thuis te houden? Daar had ik ongelofelijk veel moeite mee. Wees dan flink en zeg dan tegen ouders: "Jullie moeten je verantwoordelijkheid

nemen. Jullie moeten thuisblijven. Door thuis te blijven kunnen jullie ervoor zorgen dat jullie kinderen gewoon naar school kunnen gaan."

Mevrouw **Mutluer**:

U zegt: ik was ongelofelijk boos. Ik zie inderdaad dat u op enig moment, op 16 december, een dag na het debat, op de radio aangeeft dat u dit een heel serieus probleem vindt. U gebruikt het woord "belachelijk". U zegt ook: "Ik ben overvallen door het besluit om de scholen te sluiten, want kinderen spelen zelf geen rol in de verspreiding van de ziekte. Ouders hoeven niet te kletsen op het schoolplein. Ze kunnen hun kinderen ook gewoon brengen en weggaan." Wat bedoelde u met name met de uitspraak "kinderen spelen geen rol in de verspreiding van de ziekte"? U heeft daar net iets over gezegd, maar ik ben daar toch wel even benieuwd naar.

De heer **Illy**:

Nou ja, ik denk dat dat op dat moment niet helemaal klopte. Ik heb net al gezegd dat er toenemend voortschrijdend inzicht was in de rol die kinderen speelden in de verspreiding van het virus. "Geen rol", wat ik toen op de radio heb gezegd, klopt niet. "Een beperkte rol" was beter geweest. Nog belangrijker is het volgende. Dat heb ik toen niet gezegd, maar dat zeg ik u nu bij dezen: kinderen worden niet tot nauwelijks ziek van het virus, maar worden wel ziek van de maatregelen die genomen worden.

Mevrouw **Mutluer**:

Uiteindelijk is dat besluit toch genomen. Even voor alle helderheid: het primair onderwijs is uiteindelijk twee maanden gesloten, het voortgezet onderwijs drie maanden en het hoger onderwijs zelfs vijf maanden.

De heer **Illy**:

Ja, maar daar zei u net ook al iets over. Of misschien was dat de heer Huidekooper. Een van u beiden zei ook iets over hoe dat in het voorjaar van 2020 was gegaan. Daarmee doet u vermoeden dat het heropenen van bijvoorbeeld het voortgezet onderwijs in maart 2021 volledig was, maar dat is niet het geval. Het was maar een klein beetje open. Datzelfde gold voor 2020. Ook toen is inderdaad, op 1 juni, het voortgezet onderwijs weer opengegaan, maar voor een heel klein beetje. Het op z'n minst deels en voor sommige delen zelfs grotendeels gesloten zijn van het voortgezet onderwijs heeft dus veel langer geduurd dan die twee of drie maanden waar u het over heeft. Nou, goed.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat wilde u zeggen?

De heer **Ily**:

Ehm ... Ik ben het kwijt. Ik wou nog wat zeggen, maar het komt vast wel.

Mevrouw **Mutluer**:

Dan tot slot. Kijk, uiteindelijk hebben we een tweede onderwijsluiting gehad.

De heer **Ily**:

O ja! Mag ik even?

Mevrouw **Mutluer**:

Zeker.

De heer **Ily**:

De indruk moet niet bestaan dat het feit dat het OMT een advies geeft, namelijk dat brede pakket en in het uiterste geval ook de scholen sluiten, betekent dat ik er bezwaar tegen zou hebben als het kabinet dat advies naast zich neerlegt en toch besluit tot het openen van scholen. Dat is juist hoe het hoort te gaan: het OMT geeft een advies en het kabinet besluit. Alleen, in dit geval vond ik het argument om te sluiten niet het juiste argument. Allerlei argumenten waren wellicht valide geweest, maar niet dit argument, namelijk het argument dat kinderen worden gebruikt om hun ouders thuis te houden.

Mevrouw **Mutluer**:

Ik heb overigens geen mening; ik stel alleen maar vragen. De laatste vraag heeft betrekking op die sluiting. Dat is toch wel de vraag welke betekenis het door het OMT genoemde "duidelijke signaal" uiteindelijk heeft gehad bij de beslissing om de scholen te sluiten, in uw beleving.

De heer **Ily**:

Dat zijn toch de modellen en de scenario's geweest die getoond werden in december. Kijk, uiteindelijk – meneer Rutte heeft daar natuurlijk ook iets over gezegd – wilden ook wij in het OMT tot alles zien te voorkomen dat we op de ic's bij wijze van spreken serieus in het codezwartscenario zouden komen. Volgens de modellen die getoond werden in december, zou dat bij ongewijzigd beleid wel een serieus risico worden. Dan ontkom je er niet aan om serieuze maatregelen te adviseren.

Mevrouw **Mutluer**:

Dat heeft dus zeker een rol gespeeld ...

De heer **Illy**:

Zeker.

Mevrouw **Mutluer**:

... bij de besluiten die uiteindelijk door het kabinet zijn genomen.

De heer **Illy**:

Ja.

Mevrouw **Mutluer**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Collega Huidekooper, heeft u op dit onderwerp nog aanvullingen?

De heer **Huidekooper**:

Ik heb één aanvullende vraag, voorzitter. Meneer Illy, u sprak erover dat kinderen, jonge mensen, minder ziek worden als ze het virus zouden hebben. We hebben het er tijdens deze verhoren natuurlijk ook over gehad dat een groep mensen heel kwetsbaar is voor de gevolgen van het virus en dat ook een groep mensen heel kwetsbaar is voor de gevolgen van maatregelen tegen het virus. Er is in die tijd van kinderen, van jonge mensen, heel veel solidariteit gevraagd. Zijn volwassenen voldoende solidair geweest met de kinderen en jongeren?

De heer **Illy**:

Ehm ... Ik weet eigenlijk niet precies hoe ik hierop moet antwoorden, omdat het mijns inziens een te generieke vraag is of volwassenen in Nederland in zijn algemeenheid voldoende solidair zijn geweest. Kijk, als je simpelweg kijkt naar het aantal bewegingen dat toch weer ging plaatsvinden in de loop van 2020, zou je kunnen zeggen dat volwassenen zich onvoldoende gerealiseerd hebben wat die bewegingen die zij maakten, voor gevolgen hadden voor de hele maatschappij en voor de verspreiding van het virus, maar dus ook voor de bewegingsvrijheid van kinderen, tieners en jongvolwassenen. Ik heb niet het idee dat er onvoldoende solidariteit was in die periode, en nu trouwens ook niet, voor het welzijn en de gezondheid van kinderen. Dat idee heb ik totaal niet.

De heer **Huidekooper**:

Oké. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Meneer Illy, u gaf zojuist aan dat kinderen niet of nauwelijks ziek werden vanwege het virus, maar dat kinderen ziek werden van de maatregelen. U heeft dat als kinderarts ongetwijfeld zien gebeuren. Kunt u dat eens concreet maken?

De heer **Illy**:

Zeker. Ik wil niet te veel in herhaling vallen ten aanzien van de vraag van mevrouw Mutluer. Ik heb al iets gezegd over de mentale gezondheid, ik heb iets gezegd over sociale vaardigheden en ik heb iets gezegd over onderwijsachterstanden en onderwijsverschillen. Ik was bezig iets te zeggen over de fysieke gezondheid. Dat heb ik, geloof ik, ook al gezegd, namelijk minder bewegen en ongezonder eten en daardoor meer overgewicht en meer obesitas. Ik was bezig te zeggen dat kinderen ook ...

De **voorzitter**:

Sorry dat ik u onderbreek. Dit is inderdaad wat u ook richting mijn collega aangaf. Dit is ook vrij abstract, maar het gaat me erom dat u als kinderarts kinderen voor uw neus heeft gehad.

De heer **Illy**:

Ja.

De **voorzitter**:

Is er misschien een opmerkelijke situatie geweest die u altijd is bijgebleven uit de coronatijd?

De heer **Illy**:

Ehm ... Ja, maar ... Zeker. Diverse situaties zijn mij bijgebleven, maar dat zijn eigenlijk situaties die niet raken aan wat u nu zegt. Die raken aan het feit dat het toch wel een belangrijk fenomeen was dat ouders angst hadden om naar de huisarts, maar zeker het ziekenhuis te komen. Dat raakt misschien niet helemaal aan deze vraagstelling, maar ik vind dat misschien toch wel belangrijk om aan te geven. Ik was zelf algemeen kinderarts, maar ik was in het bijzonder gespecialiseerd in kinderen met diabetes. Ik weet dat ik ook kinderen heb gezien die veel te ver ontregeld waren en daardoor met allerlei aanvullende maatregelen in het ziekenhuis terechtkwamen omdat ouders angst hadden om naar het ziekenhuis te komen en aan de bel

trekken, omdat ze bang waren dat ze daar in een onveilige situatie kwamen, terwijl dat helemaal niet het geval was. Wij hadden het in het ziekenhuis uitstekend, goed voor elkaar qua veiligheid en besmettingskans, maar de angst was groot. Dit soort situatie heb ik diverse keren meegemaakt.

De **voorzitter**:

Dat leidde dus tot uitgestelde zorg, met allerlei gevolgen van dien?

De heer **Illy**:

Precies, precies.

De **voorzitter**:

Oké. Dank voor die toelichting. We zijn al een tijdje onderweg in dit openbare verhoor, dus ik stel voor dat we even gaan pauzeren voor vijftien minuten. Ik verzoek de bode om de getuige en zijn bijstandsverlener naar buiten te leiden.

(De heer Illy wordt naar buiten geleid door de bode.)

De **voorzitter**:

Ik schors de vergadering voor vijftien minuten.

De vergadering wordt van 11.11 uur tot 11.27 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is een openbaar verhoor door de parlementaire enquêtecommissie Corona. Ik verzoek de griffier om de getuige en zijn bijstandsverlener naar binnen te leiden.

(De heer Illy wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Welkom terug, beiden, en meneer Illy in het bijzonder, natuurlijk. We hervatten dit openbare verhoor. Voor het volgende onderwerp geef ik graag collega Huidekooper het woord.

De heer **Huidekooper**:

Dank, voorzitter. Welkom terug, meneer Illy. Ik wil even naar de derde onderwijsluiting toe. In het najaar van 2021 stijgen na een zomer met versoepelingen de besmettingen helaas opnieuw. Er wordt een avondlockdown ingesteld, waarbij veel winkels sluiten vanaf 17.00 uur. In

november 2021 adviseerde het OMT drie keer afzonderlijk om scholen juist open te houden, maar op 10 december volgt er een OMT-advies waarin wordt geadviseerd om de scholen één week voor de kerstvakantie te sluiten. Het kabinet neemt dat advies over en op 20 december sluiten de onderwijsinstellingen voor de derde en laatste keer gedurende die lockdown. Om maar bij het begin te beginnen, hoe kan het in uw beleving – kunt u ons eens meenemen naar de discussie en afweging in het OMT? – dat de onderwijssluiting uiteindelijk wordt geadviseerd, ondanks eerdere tegenadviezen? Die waren er herhaaldelijk van het OMT, op 11 november, 22 november en 25 november.

De heer **Illy**:

Volgens mij gaat het om twee verschillende dingen. Eén. Het ging om een verlenging van de kerstvakantie met één week, maar wel met inachtneming van het feit dat het onderwijs doorgaat in die week, alleen dan niet fysiek maar online. Dat advies heeft het OMT toen ook weer gegeven, zoals ik voor de pauze al aangaf, naar aanleiding van de modellen en scenario's die werden voorgeschoteld. Eerlijk gezegd kon ik leven met die ene week verlenging van de kerstvakantie, met online les. Dat vond ik een acceptabel advies, kijkende naar de scenario's die waren voorgeschoteld. Wat opeens op 17 december 2021 aan de orde was ... Ik kan me niet herinneren dat er een OMT-vergadering was die zo lang geduurd heeft en die zich zo, ehm, emotievol heeft voltrokken.

De heer **Huidekooper**:

Emotievol?

De heer **Illy**:

Ja, emotievol in de zin van schrik en verwarring. Op die 17de december waren de scenario's namelijk opeens beduidend pessimistischer dan een week daarvoor. Die waren zodanig pessimistisch ... Op dat moment was omikron de meest voorkomende variant. Op basis van de modellen die werden getoond, zou dat betekenen dat we bij ongewijzigd beleid zouden gaan naar 4.000 ic-opnames; ik doe het even uit mijn hoofd, maar u weet de cijfers vast beter dan ik. Zelfs bij het meest verstrekkende beleid zouden we nog altijd naar tegen de 2.000 ic-opnames gaan, waar we überhaupt niet de beschikking over hebben in Nederland. Die 17de december was er dus wel een cruciale OMT-vergadering. Eerlijk gezegd vond ik op dat moment, gezien de voorgespiegelde scenario's, dat het niet anders was dan dat niet alleen de kerstvakantie met een week zou worden verlengd, zoals ik net vertelde, maar we ook daadwerkelijk na de kerstvakantie zouden moeten sluiten.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Weliswaar hebben we toen – dat vind ik eerlijk gezegd ook de kracht van het OMT, zoals het dat tentoongespreid heeft – meteen ook gezegd: maar de essentie is wel dat we heel erg frequent gaan monitoren hoelang die scholensluiting dan noodzakelijk is. We hebben toen, meen ik, zowel op 28 december als op 3 januari nog een keer vergaderd. Op die 3de januari waren er natuurlijk nieuwe modellen, want we waren inmiddels twee weken verder en er waren nieuwe scenario's. Op basis daarvan konden we gelukkig op 3 januari adviseren om per 10 januari het primair onderwijs weer te openen. Ik vind dat dat wel de kracht en de flexibiliteit van zo'n OMT toont: voortdurend kijken of er voortschrijdend inzicht is en zo ja, dan betekent dat dat we zo snel mogelijk eerst die scholen weer openen voordat we andere versoepelingen gaan doorvoeren.

De heer **Huidekooper**:

Bleek toen op 3 januari dat wat u eerder in het OMT als scenario had gezien en wat er heel slecht uitzag – u noemde die 4.000 ic-bedden – niet meer waarschijnlijk was?

De heer **Illy**:

Ja.

De heer **Huidekooper**:

Dus eigenlijk werd toen geconstateerd dat er weer versoepeld kon worden omdat het pessimistische scenario dat in het OMT werd gepresenteerd, geen werkelijkheid leek te worden.

De heer **Illy**:

Ja. Ik vind het ook heel erg voor het OMT pleiten dat niet alleen ik als kinderarts, maar dat ook het OMT van mening was dat dan de allereerste versoepeling het heropenen van het primair onderwijs en zo snel mogelijk daarna ook van het voortgezet onderwijs zou moeten zijn. Het voortgezet onderwijs is één week later alweer geopend. Dat is dus gelukkig heel snel gegaan. Het is mooi zoals dat systeem gewerkt heeft.

De heer **Huidekooper**:

Ik zou nog even terug willen naar die bewuste vergadering, die u "emotievol" noemde. U gaf het al aan: we hebben hier ook de heer Wallinga verhoord. We zien in de stukken dat hij in de OMT-vergadering zijn modellen toelicht. U gaf al aan dat die er op dat moment alarmerend uitzagen. Was er veel discussie over het beeld dat naar voren kwam uit die modellering?

De heer **Illy**:

Ehm ... Kijk, de aanwezigen zijn geen modellers. Jacco was dat wel, maar de rest niet. Het ging niet zozeer om een discussie, als wel om het gesprek en het verzoek om uitleg: hoe ben je tot dit model gekomen en welke variabelen zijn meegenomen? Zo was er van alles en nog wat. Het is natuurlijk ook zo dat er signalen waren, maar ook niet meer dan signalen, uit Zuid-Afrika op dat moment, dat omikron wellicht minder ziekmakend zou kunnen zijn dan we op 17 december vermoedden. Al dat soort aspecten zijn gewogen, meegenomen en uitgebreid besproken door diverse OMT-leden, maar uiteindelijk hebben we toch geen andere keuze gehad dan tot dit besluit te komen.

De heer **Huidekooper**:

Uiteindelijk is Nederland als enig EU-land ook in derde lockdown gedaan op dat moment. Tegen die tijd, zo zien wij ook in de onderzoeken, speelde eigenlijk, in de lange periode dat mensen zich al aan maatregelen moesten houden, dat de naleving van maatregelen afnam. Speelde dat nog een rol in het kader van dit toch vrije zware besluit om een derde lockdown in te gaan?

De heer **Illy**:

Ehm ... Nou, dat weet ik niet exact. U heeft zelf natuurlijk het hele verslag van die 17de december. Wie wat precies waarover exact gezegd heeft, staat mij niet zo helder voor de geest. Eerlijk gezegd is mijn herinnering dat vooral het scenario van het aantal ziekenhuisopnames en ic-opnames op dat moment de allerbelangrijkste overweging was om tot zo'n advies te komen.

De heer **Huidekooper**:

Oké. Dus het besluit ... Nee, toch nog even terug naar de modellen waar we over spraken. U gaf aan dat de OMT-leden, met uitzondering van de heer Wallinga, zelf geen modelleur zijn. Maar er waren wel veel vragen. Kunt u ons meenemen in de vragen die er op dat moment waren?

De heer **Illy**:

Bijvoorbeeld: is Zuid-Afrika meegenomen in de overwegingen? Is meegenomen dat het wellicht minder ziekmakend zou kunnen zijn? Nogmaals, ik weet niet exact meer wat er op die 17de december is besproken. We hebben het over iets wat best wel lang geleden heeft plaatsgevonden. Ik weet dus niet meer precies welke aspecten allemaal zijn besproken, maar het ging er natuurlijk vooral om dat we schrokken. We schrokken van deze cijfers en uiteindelijk wilden we ons er ook van vergewissen dat het advies dat wij zouden geven, een verstrekkend advies

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

en een ingrijpend advies zoals het uiteindelijk is gegeven, gebaseerd was op de juiste informatie en de juiste gegevens. Dat ons ervan vergewissen leidt tot zo'n gesprek.

De heer **Huidekooper**:

In het advies voorafgaand aan de omikronlockdown benadrukt het OMT eigenlijk meerdere keren expliciet dat er heel veel onzekerheid in de modellen zit, bijvoorbeeld dat de verwachting over de ziekenhuisbezetting onzeker is. Vandaar de vraag hoe uiteindelijk tot het besluit is gekomen om te adviseren over een lockdown, gezien de onzekerheden die er op dat moment waren.

De heer **Illy**:

Iedereen realiseerde zich die onzekerheid. Het is ook niet zo dat het gepresenteerd is alsof het met zekerheid ging plaatsvinden. Maar ja, ik daag u uit. Probeer maar eens de verantwoordelijkheid te nemen om te zeggen "het zal wel meevallen". Als dan puntje bij paaltje komt en er zijn 3.000 ic-opnames, die we niet kwijt kunnen en die we ook niet naar Duitsland kunnen vervoeren, dan is dat nogal een verantwoordelijkheid.

De heer **Huidekooper**:

Zegt u daarmee ook: we moesten op dat moment wellicht ook uit voorzorg handelen, want we zagen de modellen; het zag er slecht uit als die bewaarheid zouden worden? Ik probeer wat beter te begrijpen hoe u die afweging maakte met aan de ene kant de belangen van kinderen, maar natuurlijk ook gezien de modellen, waarin veel onzekerheden zaten, maar die er op dat moment wel slecht uitzagen.

De heer **Illy**:

Ook Jacco zegt in de vergadering natuurlijk niet: dit gaat het worden. Ook hij realiseert zich dat er sprake is van onzekerheden. Maar nogmaals, binnen het kader van enerzijds onzekerheden en anderzijds zo goed mogelijk een model proberen te vervaardigen op basis van de kennis die op dat moment zo veel mogelijk vervaardigd wordt en opgehaald wordt, komt hij tot deze scenario's en dit model. Nou ja, uiteindelijk blijkt het gelukkig mee te vallen. Maar ja, dat is met terugwerkende kracht natuurlijk best wel makkelijk.

De heer **Huidekooper**:

Voor de mensen die meekijken: met "Jacco" refereert u aan de heer Wallinga.

De heer **Illy**:

Excuus.

De heer **Huidekooper**:

De hoofdmodelleur van het RIVM.

De heer **Illy**:

Ja.

De heer **Huidekooper**:

Tot slot op dit onderwerp. U refereerde er ook al aan: in die periode kwam de kerst eraan. In het OMT-advies wordt er ook expliciet naar verwezen. Het advies wordt onderbouwd met de redenering: het creëren van een thuisbubbel voorafgaand aan de kerst om besmettingen tijdens de feestdagen en overdracht naar oudere familieleden te voorkomen. Hoe groot was dat argument in uw beleving uiteindelijk in de afweging?

De heer **Illy**:

Ehm ... Die thuisbubbel?

De heer **Huidekooper**:

Die thuisbubbel. Het feit dat kinderen inderdaad niet mogelijk met kerst hun opa of oma zouden kunnen besmetten.

De heer **Illy**:

Dat was voor zover ik me kan herinneren één pakket aan maatregelen om alles op alles te zetten om het risico op dat zwarte scenario – dat is niet hetzelfde als de code zwart – zo klein mogelijk te maken.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk. Dat was een van de argumenten, maar in uw beleving niet per se het doorslaggevende argument.

De heer **Illy**:

Neenee.

De heer **Huidekooper**:

Ik heb geen vragen meer over dit onderwerp. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Collega Mutluer, heeft u nog aanvullingen?

Mevrouw **Mutluer**:

Mijn vraag over de heropening na de derde onderwijssluiting is beantwoord, maar ik heb wel een daarvan afgeleide vraag over de omikronlockdown. We weten dat wij in Europa een van de weinige landen waren die in lockdown gingen. De modellen van de heer Wallinga hebben daar natuurlijk een belangrijke rol in gespeeld. Het is afgewogen in het OMT en daar is een advies uit voortgevloeid. Ons valt op dat de ene keer uit wordt gegaan van een pessimistisch scenario en de andere keer, bijvoorbeeld bij de avondklok, van de meest ideale situatie.

Ik probeer een beetje de discussie binnen het OMT te begrijpen. Die discussie vindt plaats op basis van de modellen die worden gepresenteerd. Maar hoe vindt dan de discussie plaats als je kijkt naar de input en de wijze waarop wordt gemodelleerd? De ene keer is het pessimistisch; daarom wordt er gewerkt met een deltavariant in plaats van met de omikronvariant, die minder ziekmakend blijkt te zijn. De andere keer gaat men uit van de meest ideale situatie. Kunt u ons op basis van de twee voorbeelden die ik net aangaf, een beetje een beeld geven van hoe zo'n discussie dan gaat?

De heer **Illy**:

Jacco Wallinga toont een veelheid aan slides, maar uiteindelijk toont hij in zijn modellen de scenario's die hij heeft berekend ten aanzien van de situatie bij ongewijzigd beleid en bij diverse vormen van gewijzigd beleid. Dus het is niet zo dat er slechts één vorm van beleid zou zijn, qua gewijzigd beleid. Hij heeft ons ook diverse keren diverse scenario's voorgespiegeld van wat ongewijzigd beleid zou betekenen voor ziekenhuisopnames en ic-opnames en wat een klein beetje aanpassen en wat meer aanpassen zou betekenen. Hij heeft altijd diverse mogelijkheden en diverse soorten modellen berekend en die heeft hij ons altijd voorgespiegeld. Daar vindt natuurlijk discussie over plaats, omdat er afhankelijk van de ingrijpendheid van het scenario meer en minder problemen gaan ontstaan in de samenleving.

In mijn geval: als er een scenario is waarbij ook schoolsluiting aan de orde is, betekent dat dat ik daar iets over zeg. Ik zeg dan: "Met dit scenario heb ik toch wel moeite, want, zoals jullie weten ..." Ik ga niet nog een keer het hele verhaal vertellen, maar u weet inmiddels wat voor zorgen ik heb over de gevolgen voor kinderen, jongeren en studenten.

Dat is een gesprek dat plaatsvindt. Daarin laten diverse leden van het OMT hun licht schijnen over de scenario's. Ik twijfel er niet aan – maar dat weet u vast beter dan ik – dat in het ene geval dan toch gekozen wordt voor een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

wat milder scenario en in het andere geval voor een wat strenger scenario. Ja, dat kan zomaar.

Mevrouw **Mutluer**:

Het is meer om te begrijpen hoe zo'n discussie dan gaat. Ik zei inderdaad dat de ene keer ...

De heer **Illy**:

Ja.

Mevrouw **Mutluer**:

... dat pessimistische scenario de doorslag geeft en de andere keer de meest ideale situatie, en dat is meer positief.

Daarmee zijn mijn vragen beantwoord.

De **voorzitter**:

Dan nog tot slot, meneer Illy. Die derde scholensluiting noemde u zelf "het vervroegen van de kerstvakantie", maar in hoeverre is er in de advisering ook gesproken over alternatieven voor het vervroegen van die kerstvakantie?

De heer **Illy**:

Niet dat ik weet. Maar ik sta onder ede, dus als er in de stukken iets staat over dat er wel gesproken is over een alternatief, dan zou dat kunnen. Maar ik kan me niet herinneren dat er ook een ander scenario is besproken op dat moment.

De **voorzitter**:

Dus er is, voor zover u het zich kunt herinneren, niet gesproken over onder welke condities scholen wél door zouden kunnen gaan in die periode

De heer **Illy**:

Dat kan ik me niet herinneren. Ik weet ook niet zeker of dat nou ... Kijk, die ene week geen fysiek onderwijs, maar onlineonderwijs ... Als je daarin dan nog ... Ik zeg het nu eventjes zonder dat ik weet of dat ... Maar voor zover ik weet, is dat niet daar besproken. Het is echter de vraag of dat verstandig is, want dan krijg je grote verschillen tussen scholen. Je kunt, denk ik, voor die ene week beter gewoon één advies uitbrengen aan heel Nederland: die ene week is een vervroeging van de kerstvakantie met een week en onlineonderwijs.

De **voorzitter**:

U heeft al aangegeven dat u gezien de cijfers en de oplopende aantallen kon instemmen met die week. U had daar begrip voor, hè? Zo vertaal ik het dan maar.

De heer **Illy**:

Ja.

De **voorzitter**:

Oké, dank u wel. Dan kunnen we naar het volgende onderwerp. Daarvoor geef ik collega Huidekooper het woord.

De heer **Huidekooper**:

Dank u, voorzitter. Dan zou ik met u, meneer Illy, even willen inzoomen op de gevolgen van de maatregelen voor studenten. We hebben het al een aantal keren over kinderen gehad, maar we weten ook dat het hoger onderwijs uiteindelijk het langst gesloten is geweest. In september 2021 bent u van mening dat studenten bij de heropening vaak vergeten worden. Er wordt te veel gefocust op basisscholieren en middelbare scholieren. Daarom klimt u samen met collega Daniëlle Jansen in de pen om een opiniestuk te schrijven voor Het Parool. Kunt u ons eerst eens meenemen in waarom u aanleiding zag om op dat moment in de pen te klimmen?

De heer **Illy**:

Nou misschien eventjes eerst iets over waarom ik mij opeens inzette voor studenten, want anders wordt dat misschien niet goed begrepen. "U bent toch kinderarts?" Het is misschien goed om te weten dat ik voorzitter was van de Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde. Uit dien hoofde had ik veel contact met andere kindergeneeskundige wetenschappelijke verenigingen in Europa. Al voor corona was mij duidelijk geworden dat er diverse landen in Europa waren waar adolescentiegeneeskunde een bekend fenomeen is. In Nederland kenden we dat niet.

De heer **Huidekooper**:

Kunt u dat kort uitleggen voor de mensen die daar niet bekend mee zijn?

De heer **Illy**:

Excuus. Adolescentie is min of meer de periode tussen 14 en 24 jaar. Er wordt verschillend over gedacht, maar laten we dat voor het gemak even zeggen. Het is in feite de periode waarin kinderen toegroeien naar volwassenheid. Wetende dat het brein pas werkelijk volgroeid is op 23-, 24-

jarige leeftijd, wordt dat internationaal beschouwd als de adolescentieperiode. In Europa zijn er diverse wetenschappelijke verenigingen en diverse kinderartsen die zich speciaal richten op die adolescentiegeneskunde, dus op die adolescent.

Dat vond allemaal voor corona plaats. Ook nog voor corona heb ik in mijn eigen vereniging gezegd: jongens, wij zouden hier eigenlijk ook meer aandacht aan moeten schenken, want dat is een groep die een beetje tussen wal en schip valt, want ... Nou, dat maakt allemaal niet zoveel uit. Hoe dan ook, ik heb me daarvoor ingezet. Dat zorgde ervoor dat ik het relatief natuurlijk vond om mij, vooral in 2021, te verdiepen in wat dit allemaal nou eigenlijk betekende voor die groep. Ik heb ergens in de media weleens het volgende gezegd. Of dat nou helemaal klopt, weet ik ook niet. Zo niet, dan gaat u dat wel zeggen. Ik heb toen gezegd dat ik weleens het gevoel heb dat vooral de groep van 15 tot 25 jaar ... Dat was de groep die het minste, eigenlijk bijna geen, last had van het virus, want die werd nauwelijks ziek van het virus. Maar die groep werd wel heel erg geraakt door de maatregelen die genomen werden.

Hoe dan ook, dat fenomeen heb ik in de loop van 2021 aangekaart. U vraagt er niet naar, maar ik stel het wel op prijs om te vertellen dat het er ook toe heeft geleid dat ik samen met de koepelorganisaties van mbo, hbo en wo een wetenschappelijk gefundeerd document heb opgesteld. Diederik Gommers heeft er trouwens ook aan meegedaan. Dat hebben wij ingebracht in het OMT op 26 juni 2021. Daarin hebben wij duidelijk kunnen maken hoe verstandig het zou zijn voor de gezondheid van deze groep en dat het qua risico's op virusverspreiding ook haalbaar zou moeten zijn voor de kennismakingsperiode, de introductieperiode en ook de opening van het mbo, hbo en wo. Dat zouden we per september 2021 weer mogelijk moeten kunnen maken.

Dat is uiteindelijk ook gelukt. We zijn er uiteindelijk in geslaagd om het OMT er op basis van wetenschappelijk onderzoek van te overtuigen dit ook mogelijk te maken. Dat gezegd hebbende, is wat u zegt helemaal waar. Als je kijkt naar de groep die heel langdurig verstoken is gebleven van onderwijs en ook van sociale contacten, dan is dat die groep. Absoluut! Daar heb ik aandacht voor gevraagd, en dan niet zozeer in het OMT als wel: beste overheid, realiseer je dat. Ik heb met Daniëlle Jansen dat artikel geschreven met als boodschap: probeer er alles aan te doen om de schade die wordt aangericht aan deze groep, zo klein mogelijk te maken.

De heer **Huidekooper**:

Wat zag u gebeuren bij die groep adolescenten, die 15- tot 24-jarigen? Wat zag u bij hen gebeuren?

De heer **Illy**:

Er zijn eigenlijk twee aspecten die vooral aan de orde kwamen. Dat zijn twee aspecten die ik net ook genoemd heb in mijn antwoord op een eerdere vraag van mevrouw Mutluer. Dat gaat over de mentale gezondheid, eenzaamheid, somberheid, angststoornissen, depressiviteit en suïcidaliteit enerzijds en anderzijds sociale gevolgen. De sociale vaardigheden zijn echt heel erg onder druk komen te staan. Het zijn vooral die twee aspecten.

Recent heb ik nog contact gehad met Eveline Crone. Zij is hoogleraar op dit gebied in Rotterdam en Leiden. Ik heb verder ook met mijn collega van de kinderpsychiatrie contact gehad. Die ondersteunt dat dat toen het geval was. Maar niet alleen dat, mijn collega zegt dat het tot op dit moment gevolgen heeft.

De heer **Huidekooper**:

Om het even concreet te maken: dan doelt u bijvoorbeeld op studenten die op hele kleine kamers zitten en daar thuis moeten blijven om alleen maar naar een scherm kijken in plaats van sociale interactie te hebben met studiegenoten en anderen. Dat ligt daaraan ten grondslag. Zo begrijp ik u goed, toch?

De heer **Illy**:

Zeker. Dit is de periode dat tieners, jongvolwassenen, aan het ontdekken zijn, aan het experimenteren zijn en elkaar ontmoeten. Als dat allemaal wegvalt, dan heeft dat verstrekende gevolgen.

De heer **Huidekooper**:

Daarom vond u het met een aantal collega's zo belangrijk dat in het najaar van 2021 de kennismaking en de introducties op de hogescholen, mbo's en universiteiten weer door konden gaan.

De heer **Illy**:

Zo is het.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk. Had u ook contact met de heer Rosenmöller van de VO-raad over uw zorgen over studenten en adolescenten?

De heer **Illy**:

Zeker. Ik heb hem diverse keren gesproken. Ik sprak hem natuurlijk niet over studenten, want daar ging hij niet per se over. Dat dacht ik tenminste.

De heer **Huidekooper**:

De zorgen ook over deze groep, hè, dus de groep 15- tot 24-jarigen.

De heer **Illy**:

Hij ging natuurlijk vooral over het voortgezet onderwijs. Daar heb ik veel contact met hem over gehad. Zeker.

De heer **Huidekooper**:

Kunt u ons eens meenemen naar die gesprekken. Deelde hij die zorgen?

De heer **Illy**:

Heel erg. Zeker. Overigens konden we ook van mening verschillen over dingen. Om maar een voorbeeld te nemen: hij heeft mij ook benaderd toen ik met dat verhaal kwam over die ene meter. We gaan nu weer even terug in de tijd, maar toen ik met het verhaal kwam over die ene meter en de buddy, zei hij: "Károly, ik weet niet of dat haalbaar is. Het is misschien wel een creatief idee, maar of het haalbaar is of niet ..." Nou, uiteindelijk hoefden we het daar verder niet in detail over te hebben, omdat het uiteindelijk niet door is gegaan. Maar ja, we konden van mening verschillen. Maar ik heb dus regelmatig contact met hem gehad.

De heer **Huidekooper**:

Oké. Dan tot slot. In hoeverre zijn studenten in de crisis anders behandeld dan basisscholieren en middelbare scholieren?

De heer **Illy**:

Ik denk dat het grootste verschil is dat het gewoon langer dicht geweest is. Ik moet het ietsje nuanceren, want het is niet per se dicht geweest. Het was immers veelal online. Maar studenten, of het nou hbo of wo of ... Nou, voor het mbo hebben we op enig moment nog wel een kleine versoepeling kunnen doorvoeren. Bij het mbo was het een lastige, omdat – daar hebben we het in het OMT ook wel over gehad – een deel van de mbo-studenten 16 of 17 is. Daarmee zitten ze in dezelfde leeftijdsgroep als middelbare scholieren, het voortgezet onderwijs. Hoe dan ook, die groep is ernstig geraakt en heel lang verstoken gebleven van fysiek onderwijs.

De heer **Huidekooper**:

Had dat anders gekund, naar uw professionele inschatting?

De heer **Illy**:

Ja, dat denk ik wel. Daarbij moet ik in alle eerlijkheid toegeven dat ik ook de hand in eigen boezem steek, omdat ik me de impact hiervan ook pas begin 2021 ben gaan realiseren. Ik moet in alle eerlijkheid bekennen: in 2020 stond dat niet op mijn netvlies en heb ik daar niet veel aandacht voor gehad. Het is ook niet heel nadrukkelijk besproken in OMT-vergaderingen. Daarin ging het toch vooral over het primair en voortgezet onderwijs. Maar ik denk inderdaad ... Als de commissie hiervan wil leren, denk ik dat dit, los van primair en voortgezet onderwijs, ook een leerpunt moet zijn, dus om daar in voorkomende gevallen rekening mee te houden.

De heer **Huidekooper**:

U slaat al een perfecte brug naar mijn laatste vraag bij dit onderwerp, want die gaat exact hierover. U noemde al ... "Adolescentenartsen" was de term die u gebruikte, meen ik. Het waren in ieder geval mensen met expertise specifiek gericht op die groep. U gaf ook aan: deze groep werd eigenlijk in het begin vergeten. Hoe zou dat de volgende keer beter kunnen? Zou er iemand in het OMT moeten zitten die specifiek aandacht vraagt voor de belangen van deze groep? Kunt u voor ons schetsen wat u daarover mee wil geven?

De heer **Illy**:

Mijns inziens moet het OMT niet een OMT zijn met allemaal belangenbehartigers. Ik heb mijzelf ook niet beschouwd als dé belangenbehartiger van het kind.

De heer **Huidekooper**:

Laat ik het "expertise" noemen. Dat was dan een verkeerde woordkeuze van mij. Expertise specifiek voor deze groep.

De heer **Illy**:

Ja, dat denk ik wel. Het goede nieuws is dat dit binnen de kindergeneeskunde inmiddels een onderdeel van het vak is. Kijk, ik ben algemeen kinderarts. Dat betekent dat ik van alles een klein beetje verstand moet hebben. Dat betekent dat ik ook geacht moet worden verstand te hebben van adolescenten, zeker in de huidige situatie, met de nieuwe Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde, die ook

adolescentiegeneskunde een onderdeel van het vak vindt. Ik zie daar dus voor de toekomst geen zorgen. Dat dus.

De heer **Huidekooper**:

Dus u denkt dat dat te ondervangen is binnen de kindergeneeskunde.

De heer **Ily**:

Dat denk ik, ja.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk. Dank u wel voor uw toelichting.

De **voorzitter**:

Collega Mutluer, heeft u nog aanvullingen?

Mevrouw **Mutluer**:

Ja, ik heb één aanvullende vraag. Die heeft betrekking op de rol van de onderwijskoepels gedurende de pandemie. U gaf net aan dat u op 26 juni 2021, als ik het goed begrepen heb, met een document in het OMT kwam over de zorgen ten aanzien van de gezondheid van die groep adolescenten, om het gesprek te voeren. U gaf net aan dat u daarover wel contact had gehad met de VO-raad.

De heer **Ily**:

Neeneeneenee, dit ging over studenten, hè. De VO-raad speelt daarbij geen rol.

Mevrouw **Mutluer**:

Hebben de onderwijskoepels bijgedragen aan het document dat uiteindelijk in het OMT werd besproken, in de breedste zin van het woord?

De heer **Ily**:

Ehm ... Nou, nauwelijks. Ik weet dat ik in die tijd contact heb gehad met Pieter Duisenberg. Hij was toen ... Ja, wat was hij? Hij had een ... U weet vast beter hoe zijn functie heette, maar hij had in ieder geval een belangrijke functie voor het hoger onderwijs. Met hem heb ik wel contact gehad, maar in alle eerlijkheid was dat meer om hem ... Mijn herinnering is dat ik hem geïnformeerd heb over het feit dat ik in gesprek was met de koepelorganisaties van studenten van mbo, hbo en wo, om te komen tot het zo snel mogelijk na de zomervakantie heropenen van deze onderwijsinstellingen en het heropenen van introductieweken en de

kennismakingstijd. Ik kan me niet herinneren dat hij ook daadwerkelijk input heeft geleverd. Ik heb dat document vooral geschreven samen met studenten en een aantal van ons, waaronder Diederik Gommers.

Mevrouw **Mutluer**:

Hij was van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, voor de helderheid.

De heer **Ily**:

Dank u.

Mevrouw **Mutluer**:

U zei net: adolescenten zijn jongeren van 14 tot en met 24 jaar. Ik ging ervan uit dat het document de leeftijden van 14 tot en met 24 jaar betrof, maar het ging met name over studenten.

De heer **Ily**:

Dat is een misverstand. Dat heb ik dan verkeerd uitgelegd. Dit ging echt over mbo, hbo en wo. Daar ging het over.

Mevrouw **Mutluer**:

Dan is dat mij helder. Ik begrijp ook dat de koepelorganisaties behalve ... Nee. U had wel contact met de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, maar het is dus niet zo, als ik het goed begrijp, dat ze hebben meegeschreven aan het document dat u uiteindelijk heeft gepresenteerd.

De heer **Ily**:

Nee.

Mevrouw **Mutluer**:

Had u dat verstandig gevonden?

De heer **Ily**:

Tja, wellicht. Het is niet in mijn hoofd opgekomen, eerlijk gezegd. Ik was echt in een ... We waren wekelijks met de studenten ... Trouwens, niet alleen met studenten. Er is ook een koepelorganisatie voor geestelijke gezondheidszorg – ik kan even niet op de naam komen – maar dan voor de jeugd. We waren in ieder geval met een heel team bezig om dat document te maken, met alle wetenschappelijke verwijzingen om de kracht van dat document zo groot mogelijk te maken, om daarmee de kans zo groot mogelijk te maken dat ik de OMT-leden kon overtuigen van het feit dat dit

een slim plan was. Ik kan me niet herinneren dat ik er in dat proces aan heb gedacht, wellicht onterecht, om ook de koepel van Pieter Duisenberg daarbij te betrekken.

Mevrouw **Mutluer**:

Ik stel de vraag: was dat verstandig geweest? Dat staat even los van de vraag of u dat had moeten doen.

De heer **Illy**:

Nu u het zo zegt, dan zeg ik ...

Mevrouw **Mutluer**:

"Tja, wellicht", zei u.

De heer **Illy**:

Ja, wellicht, het zou zomaar kunnen. Ik heb overigens niet het idee dat het ontbreken van zijn inbreng heeft geleid tot een slechter document. Ik heb het idee dat dit een uitstekend document was.

Mevrouw **Mutluer**:

Maar dat geloof ik! Ik ben meer zoekende naar welke rol de koepel dan had moeten spelen om wellicht zelfs eerder aan de bel te trekken, zo van: het gaat niet goed. Nu heeft u met een aantal partijen dat document opgesteld. Daarom is mijn vraag: was het in uw beleving niet verstandig geweest als er eerder een dergelijk document was opgesteld, wellicht zelfs met die koepelorganisaties?

De heer **Illy**:

Jajajajaja. Wellicht, ja. Dat zou zomaar kunnen. Het is niet in mijn hoofd opgekomen om het eerder te doen. Ik heb het op een gegeven moment afgestemd met hem. Hij vond het een uitstekend idee.

Mevrouw **Mutluer**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

In aanvulling op mijn collega's heb ik ook nog een vraag over het document waarin u aandacht vraagt voor de positie van studenten in de coronaperiode. In hoeverre heeft dat tot andere advisering van het OMT geleid?

De heer **Illy**:

In hoeverre heeft ...

De **voorzitter**:

In hoeverre heeft de inbreng van uw document over studenten tot andere advisering van het OMT geleid?

De heer **Illy**:

Mij mijn weten niet. Dit was een sepa... Kijk, het OMT werkte natuurlijk vooral aan de hand van vragen die vooral het ministerie van VWS aan het OMT had. Dat waren voornamelijk vragen als: kan er versoepeld worden of moet er verzwaard worden? "Verzwaard worden" of ... Nou ja, u begrijpt wat ik bedoel.

De **voorzitter**:

Strengere maatregelen.

De heer **Illy**:

Ja, strengere maatregelen. Maar OMT-leden hadden ook de gelegenheid om eigener beweging contact op te nemen met de voorzitter of de secretaris, met de vraag om een bepaald onderwerp te agenderen en dat te ondersteunen met een zo goed mogelijk document met evidence et cetera. Dat heb ik diverse keren gedaan, bijvoorbeeld over vakantiecampen in 2020, de zwemlessen in 2021 en diverse andere dingen, maar ook met dit document.

De **voorzitter**:

Het gaat me inderdaad nu dus om de positie van studenten. Had dit volgens u tot andere advisering moeten leiden?

De heer **Illy**:

Ehm ... Ik ben van mening dat hier het juiste advies is gegeven, namelijk: introductietijd, kennismakingsperiode en heropening van al die soorten onderwijs per september 2021. Ik ben dus juist blij dat het niet heeft geleid tot ander beleid.

De **voorzitter**:

Nee oké, dan is dat helder. U heeft dat document ingebracht met onder anderen collega Gommers. Dat heeft er ook toe geleid dat de adviezen zo zijn vormgegeven dat u erachter kon staan.

De heer **Illy**:

Zeker.

De **voorzitter**:

Helder. Oké, dank u wel. Dan gaan we naar het laatste onderwerp van dit openbare verhoor. Daarvoor geef ik graag collega Mutluer het woord.

Mevrouw **Mutluer**:

Ik heb u beloofd dat we nader ingaan op de gevolgen van de onderwijssluitingen. Ik wil het kort inleiden. U heeft een aantal dingen genoemd, maar we gaan het even verdiepend oppakken. Wij kennen de beelden van de studenten die opgesloten waren, zoals mijn collega net aangaf, in een zeer klein studentenkamertje, waarbij ze weinig contact hadden met overige studenten. Dat had impact op ze. We kennen de verhalen van leraren die heel duidelijk op het scherm konden zien welke kinderen sociaal-economische achterstanden hadden en in een bezemhokje zonder goede computer, met een gammele computer, de lessen probeerden te volgen. Het was zichtbaar welke kinderen wel of geen ondersteuning van hun ouders kregen. U gaf net aan dat de onderwijssluitingen impact hebben gehad op – ik herhaal u – de mentale gezondheid en de sociale vaardigheden van kinderen en jongeren. We zagen ook dat de onderwijsverschillen werden vergroot. We zagen ook fysieke effecten, namelijk minder bewegen.

We gaan met u in op de langetermijneffecten van de onderwijssluiting. Ik wil eerst met name inzoomen op die leerachterstanden. Overigens heeft u in december 2020 al op de radio aangegeven dat de schade die de onderwijssluitingen zouden kunnen aanrichten heel erg groot was. Welke gevolgen hebben de onderwijssluitingen gehad, ook op de lange termijn, voor de leerachterstanden bij scholieren en studenten?

De heer **Illy**:

Ehm ... Laat ik daar dan eerst antwoord op geven. Ik wil heel graag nog even een ander punt aanstippen, maar dat komt hopelijk zo meteen nog.

Mevrouw **Mutluer**:

Wilt u daar eventueel mee beginnen?

De heer **Illy**:

Nou, omdat ik iedere keer, zowel bij de vragen van u als die van meneer De Kort ...

Mevrouw **Mutluer**:

We hebben u twee keer onderbroken. Kom maar.

De heer **Ily**:

Ik wil graag even aangeven dat niet alle kinderen opgroeien in een veilige omgeving. Voor een aanzienlijk aantal kinderen – dat is lang niet de meerderheid, maar wel een aanzienlijk aantal – is school ook een veilige haven en heeft school een signaleringsfunctie. Hoe langer een schoolsluiting duurt, hoe meer kinderen daar daadwerkelijk, mentaal dan wel fysiek, problemen van ondervinden. Dat fenomeen, het ontbreken van een veilige haven en de signaleringsfunctie van school, is ook heel belangrijk. Dat wilde ik dus aan de orde stellen.

Hoe dan ook, dat gezegd hebbende ...

Mevrouw **Mutluer**:

Nee, dan wil ik daar verder op uitzoomen. Het gaat dan om, om het heel concreet te maken – dit is zoals ik u begrijp, maar correct me if I'm wrong – fysiek geweld, psychisch geweld en intieme terreur die achter de voordeur kan plaatsvinden. Doelt u daarop?

De heer **Ily**:

Ja, zeker.

Mevrouw **Mutluer**:

Wat kreeg u daarvan mee? Wat zag u daarvan terug?

De heer **Ily**:

We zagen dat ... In mijn contacten met Veilig Thuis bijvoorbeeld kwam naar voren dat zij zich daar heel veel zorgen over maakten. Ze kregen minder signalen, terwijl de kans dat er ... Kijk, we hebben daar gaan cijfers van, maar de kans dat er achter de voordeur dingen gebeuren die schadelijk zijn voor kinderen, is in zo'n situatie natuurlijk levensgroot aanwezig. We weten dat we als maatschappij, maar ook als kinderartsen, huisartsen en spoedeisendehulpartsen, vormen van kindermishandeling missen. In dit geval zou het heel goed zo kunnen zijn – sterker nog, die kans is heel groot – dat er nog meer kinderen gemist worden, simpelweg omdat er geen signaleringsfunctie meer is en omdat er geen veilige haven meer is op school. Dat is ook in de wetenschap dat die kinderen soms hutjemutje op elkaar zitten in hun thuissituatie, waarmee de kans om schade aan te richten aan kinderen alleen maar groter wordt.

Mevrouw **Mutluer**:

Had je dat kunnen voorkomen door de scholen niet te sluiten? Of op een andere wijze?

De heer **Illy**:

Tja, de vraag stellen is 'm bijna beantwoorden, toch?

Mevrouw **Mutluer**:

Ik stel 'm toch aan u.

De heer **Illy**:

Ja, natuurlijk! Wat ik net al zei: hoe korter scholensluitingen zijn, hoe kleiner de kans op dit soort schade is.

Mevrouw **Mutluer**:

Hebben we cijfers van de kinderen die deze ...

De heer **Illy**:

Nee, die hebben we niet.

Mevrouw **Mutluer**:

Moeten die er komen?

De heer **Illy**:

Ja, ik denk het wel.

Mevrouw **Mutluer**:

Dan hebben we op dit stukje uitgezoomd. Ik wil door naar een ander effect van de onderwijssluitingen, namelijk de leerachterstanden bij scholieren en studenten. We hebben gezien dat u daar iets van vindt. Ik ben benieuwd of u die gevolgen met ons zou willen delen.

De heer **Illy**:

Dan ga ik toch weer even herhalen wat ik eerder al zei, namelijk dat schoolsluitingen leiden tot onderwijstekorten en onderwijsachterstanden. We hebben ook kunnen aantonen dat kinderen die opgroeien in een omgeving met een lagere sociaal-economische status en kinderen met een migratieachtergrond grotere achterstanden hebben opgelopen in die periode. Wat belangrijk is om te weten – dat is niet iets wat we pas sinds corona weten; dat weten we al veel langer – is dat onderwijsachterstanden en onderwijstekorten ook gevolgen hebben voor de gezondheid op de lange

termijn. Dat betekent dat een tekort aan onderwijs en scholing ook invloed heeft op zoiets als levensduur, de kans op diabetes en de kans op hart- en vaatziekten. Het heeft dus verstrekkende gevolgen, ook op de lange termijn. Hoe meer kinderen onderwijsachterstanden oplopen, hoe meer kinderen op latere leeftijd daar de gevolgen van kunnen ondervinden met betrekking tot ziekte of simpelweg eerder doodgaan.

Mevrouw **Mutluer**:

U gaf net aan: het gaat met name om kinderen met een iets minder goede sociaal-economische positie dan wel kinderen met een migratieachtergrond. Zij lopen een groter risico op leerachterstanden. Kunt u ook uitleggen waardoor dat komt, gewoon voor de leek hier, vanuit uw wetenschappelijke expertise?

De heer **Illy**:

Het meest eenvoudige is, denk ik: hoe minder onderwijs je geniet, hoe lager ... Maar dat mag ik niet zeggen. Hoe meer praktisch je uitstroomt ... Eventjes in jargon: hoe lager je onderwijs krijgt, dus hoe meer praktisch onderwijs er genoten wordt, hoe meer kans je hebt om sociaal-economisch in de problemen te komen daar waar het werk en inkomen betreft. Uiteindelijk heb je ook een grotere kans om ziek te worden, overgewicht te krijgen, te gaan roken en daarmee heb je ook een grotere kans op diabetes, hart- en vaatziekten en eerder overlijden.

Mevrouw **Mutluer**:

Dat leidt dus uiteindelijk tot ongunstige uitkomsten, in het bijzonder bij deze groep. Zijn deze leerachterstanden in uw beleving inmiddels ingehaald?

De heer **Illy**:

Ik ben me er niet van bewust dat dit onderzoek heeft plaatsgevonden. Ik weet wel dat er veel onderzoek is gedaan naar de mentale schade. Daarvan is wel duidelijk dat het nog steeds niet op hetzelfde niveau is als voor corona.

Mevrouw **Mutluer**:

Daar wil ik het zo even over hebben. We weten uit ons onderzoek dat er een eindevaluatie heeft plaatsgevonden naar het Nationaal Programma Onderwijs, waaraan uiteindelijk 8,3 miljard euro is uitgegeven. Dat dateert van november 2025. Daaruit blijkt dat de leerachterstanden die door de onderwijssluitingen tijdens de pandemie zijn ontstaan, grotendeels zijn hersteld in het mbo, hbo en wo. Daar is de studieachterstand sterk

teruggelopen. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs is dat nog niet volledig het geval, werd er gezegd. Herkent u dat?

De heer **Illy**:

Nou ja, ik ken dit onderzoek niet, maar het verbaast me niets. Ik ken het onderzoek niet, dus ik weet niet precies hoe dit vormgegeven is. Als dit een kwestie is van gemiddelden ... U heeft het erover dat de onderwijsachterstanden grotendeels zijn ingelopen, maar is dat het gemiddelde? Want dan zou je je onterecht geen zorgen maken. Als het gemiddeld is, kan dat ook heel goed betekenen dat een grote groep daadwerkelijk wel nog steeds onderwijsachterstanden heeft, terwijl een andere groep er juist op vooruit is gegaan, zoals ik in het begin al zei ten aanzien van hoogopgeleide ouders en praktisch opgeleide ouders.

Mevrouw **Mutluer**:

"Onterecht geen zorgen", zegt u daarbij.

De heer **Illy**:

Als dat het geval is.

Mevrouw **Mutluer**:

U zei net – en dat wordt bevestigd door onderzoeken – dat de onderwijssluitingen ook effect hebben gehad op het sociaal-emotionele welzijn van scholieren en studenten. Is de mentale gezondheid van die jongeren en studenten verslechterd door corona of had corona gewoon meer een katalyserende werking? Dat is de vraag.

De heer **Illy**:

U overvraagt mij natuurlijk een klein beetje, want ik ben geen kinderpsychiater. Maar ik heb me er natuurlijk wel een klein beetje in verdiept. Ik ben ervan overtuigd dat die sociale en mentale schade nog aanwezig is. Dat heeft ook te maken met, zoals ik eerder al zei, de mogelijkheid om juist in die periode sociale vaardigheden te ontwikkelen. Dat hebben we tieners en jongvolwassenen ook ontnomen gedurende een lange tijd. Dat heeft daar ongetwijfeld mee te maken.

Mevrouw **Mutluer**:

U stelt in een Radio 1-programma in 2020: de schade die we aanrichten is heel groot, en dat is voor een deel blijvende schade, ook emotionele schade. Dat gaf u destijds al aan.

De heer **Illy**:

Ja, ja. Dat wordt ook ... Ik heb in de voorbereiding op dit verhoor ook nog een keer gesproken met mijn collega in de kinderpsychiatrie. Die erkent ook dat dat nog steeds aantoonbaar is en nog steeds aan de orde is. Het is dus nog steeds niet op hetzelfde niveau als voorjaar 2020.

Mevrouw **Mutluer**:

Is daar voldoende aandacht voor op dit moment?

De heer **Illy**:

Dat weet ik niet.

Mevrouw **Mutluer**:

U gaf nog een derde impact van de onderwijssluitingen, op het gebied van leefstijl. Obesitas heeft u net ook weer genoemd. Kunt u dat nog even nader uitleggen?

De heer **Illy**:

Ja. Kijk, we richten ons nu vooral op scholen. Dat is ... Overigens wil ik nu toch wel even van de gelegenheid gebruikmaken om een compliment te maken aan de commissie om een hele week hiervoor in te richten. Ik ben kinderarts en ik vind het echt heel mooi dat u zich een hele week richt op scholen en kinderen. Dat gezegd hebbende, het zijn niet alleen de scholen die geraakt zijn, maar ook sporten. We hebben weliswaar geprobeerd om kinderen zo veel mogelijk en zo snel mogelijk weer in de gelegenheid te stellen om te sporten, maar ook sporten is langdurig gestopt, zeker binnen sporten. Dat staat nog los van het feit dat kinderen ook bewegen door naar school te wandelen of te fietsen.

Al die bewegingen en activiteiten verdwijnen, sommige voor een deel en sommige helemaal. Dat leidt dus gewoon tot minder bewegen. Bovendien werd er in het algemeen, natuurlijk niet overal, minder gezond gegeten. Er werd meer gesnackt, want je bent toch thuis. U kunt u er wellicht van alles bij voorstellen. Al die aspecten hebben ertoe geleid – dat is door een van mijn collega's in Maastricht ook aangetoond – dat we daadwerkelijk meer kinderen met overgewicht en obesitas zagen. Dat is natuurlijk an sich al een gezondheidsaspect, een gezondheidsgevolg als gevolg van alle maatregelen.

Mevrouw **Mutluer**:

U heeft daarmee denk ik een paar gevolgen van de onderwijssluiting nader toegelicht: leerachterstanden, een onveilige situatie thuis die heel veel

impact kan hebben op kinderen, leefstijl, obesitas omdat men slechter ging eten ... Ik heb u ook het een en ander horen zeggen over het mentale welzijn van jongeren en studenten. De vraag blijft: hoe hebben de kinderen en adolescenten zich uiteindelijk hersteld? Zijn ze veerkrachtig genoeg gebleken?

De heer **Illy**:

Ehm ... Dat is een lastig te beantwoorden vraag. Ik ben ervan overtuigd dat er nog steeds veel kinderen zijn die daar niet volledig van zijn hersteld en dat kinderen, en misschien zelfs vooral jongvolwassenen, nog steeds de gevolgen dragen van de diverse maatregelen die zijn genomen.

Mevrouw **Mutluer**:

Dan is de vraag: moet daar geen aandacht voor zijn? En op welke wijze dan?

De heer **Illy**:

Ja, dat moet ook. Ik ben inmiddels niet meer actief als kinderarts en ook niet meer de voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde. Ik heb dus niet scherp wat er op dit moment op dat gebied gebeurt. Maar dat het goed zou zijn om daar aandacht aan te geven, lijdt geen twijfel.

Mevrouw **Mutluer**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Collega Huidekooper, heeft u nog aanvullingen op dit onderwerp?

De heer **Huidekooper**:

Ja, ik heb één aanvulling, voorzitter. De scholensluiting en de overgang naar onlineonderwijs – dat haalde de heer Baidjoe ook aan in zijn verhoor – hebben ook geleid tot het uitvergroten van sociaal-economische verschillen. De voorbeelden waar je dan aan kunt denken, zijn gezinnen die niet voldoende geld hebben om ieder kind een laptop te geven en huizen die overvol zijn, waardoor je met meerdere kinderen op één kamer tegelijk moet leren. De heer Baidjoe gaf daarbij aan dat we misschien te weinig aandacht hebben gegeven aan die gevolgen, of dat we daar misschien te snel overheen zijn gestapt. U zat in het OMT. Laten we hopen dat er geen nieuwe pandemie uitbreekt, maar de kans is natuurlijk aanwezig. Welke les trekt u uit het uitvergroten van die sociaal-economische effecten voor een eventuele volgende pandemie?

De heer **Illy**:

Ik denk dat de belangrijkste les die we moeten trekken, is dat we ... Kijk, ik heb diverse van uw verhoren teruggekeken, niet alles, maar wel een aantal. Ik heb bijvoorbeeld meneer Schoof horen zeggen dat het heel lastig is om een balans te vinden tussen enerzijds het relatief makkelijk modelleren en in maat en getal uitdrukken van het aantal ziekenhuisopnames en ic-opnames ten opzichte van bepaalde R-getallen of de verspreiding van het virus, terwijl het bijna niet te doen is om in maat en getal uit te drukken waar we het in dit verhoor best wel een aantal keer over hebben gehad, namelijk alle schade voor de korte termijn, de middellange termijn en de lange termijn die wordt aangericht aan kinderen en jongeren. Dat gezegd hebbende, om antwoord te geven op uw vraag: ik denk dus dat we bij een volgende ... Kijk, in feite heeft het OMT slechts één keer geadviseerd om de scholen te sluiten. Daar stond ik ook volledig achter. Dat was in december 2021. Maar we moeten, denk ik, alles op alles zetten om dat tot een minimum te beperken. Daar zeg ik dan bij: we moeten kinderen ook zo lang mogelijk laten sporten, want dat fenomeen is ook zo belangrijk.

De heer **Huidekooper**:

Dan zou ik mijn vraag toch nog één keer willen stellen, maar dan iets anders geformuleerd. Stel, we komen in de situatie terecht dat de scholen nog een keer gesloten zouden moeten worden, omdat het epidemiologische beeld daar aanleiding toe zou geven. Wat hebben we dan geleerd van deze crisis, zodat we dat op een manier kunnen doen dat de sociaal-economische verschillen tussen kinderen niet worden uitvergroot?

De heer **Illy**:

Dat weet ik niet. Eerlijk gezegd moeten we proberen om de scholen niet te sluiten. Met alle vormen van digitaal onderwijs en onlineonderwijs loop je de risico's die ik net allemaal beschreven heb.

De heer **Huidekooper**:

U zegt: die risico's zijn inherent aan het geven van onlineonderwijs, dus je moet dat zo veel mogelijk voorkomen.

De heer **Illy**:

Heel veel van ...

De heer **Huidekooper**:

Dat zou uw aanpak zijn?

De heer **Illy**:

Ja.

De heer **Huidekooper**:

Duidelijk. Ik dank u voor uw antwoord.

De **voorzitter**:

Tot slot. U noemde het openbare verhoor met de heer Schoof. U gaf ook aan – ik vertaal het even, dus corrigeer me als ik het verkeerd vertaal – dat het u opviel dat de harde cijfers waarmee gerekend kon worden, dus het aantal besmettingen en de ic die volstroomt, ten opzichte van de impact op kinderen en jongeren ... Heeft u misschien een concrete casus waarmee u voor de commissie kunt schetsen wat de impact is voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen? Wat is een concrete casus die u vanuit uw vakgebied bent tegengekomen in de coronatijd om ook dat verhaal te vertellen?

De heer **Illy**:

Ehm ... In mijn eigen vakgebied en in mijn eigen ziekenhuis ... Ik realiseer me heel goed dat dit voor u misschien een detail is of het topje van de ijsberg, en dat is het ook, maar wij zagen in die periode beduidend veel meer meisjes met eetstoornissen. Kijk, een eetstoornis is voor een deel een psychiatrische aandoening. Maar dat is het topje van de ijsberg van al het leed dat eronder zit. We zagen in mijn eigen ziekenhuis ook meer kinderen met suïcidale gedachten en uiteindelijk ook pogingen tot suïcide. Ook dat is het topje van de ijsberg van al het leed dat daaronder zit. Dit zijn aspecten die ik zelf heb meegemaakt, die ik zelf in mijn eigen ziekenhuis heb gezien. Ik zag dus ook hoeveel leed er geleden werd als gevolg van alle maatregelen. Want die kinderen waren natuurlijk niet ziek van corona. Zij hadden nergens last van, althans wat corona betreft, maar waren wel heel erg ziek als gevolg van alle isolerende maatregelen die we met z'n allen genomen hebben. Dat aspect zou ik graag willen meegeven.

De **voorzitter**:

Hartelijk dank voor die toelichting en helaas ook voor die treurige verhalen.

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van dit openbare verhoor. Meneer Illy, hartelijk dank namens de commissie.

De heer **Illy**:

Mag ik nog één ding zeggen? Of mag dat niet?

De **voorzitter**:

Bij uitzondering wil ik u dan ook die gelegenheid bieden. Ik geef wel het volgende aan. Ik heb het ook bij mevrouw Arib toegestaan. Dat vond ik toen gepast, omdat zij voorzitter was van de tijdelijke commissie Corona. Ik doe het bij u omdat u afsloot met uw openhartigheid. Bij uitzondering geef ik u nog de gelegenheid.

De heer **Illy**:

Dat vind ik heel aardig. Er is één aspect dat niet genoemd is en ik vind dat toch belangrijk. We hebben ergens in de loop van 2021 minister Grapperhaus op bezoek gehad. Nou ja, op bezoek ... Hij was in het scherm als gast, tijdelijk, eventjes, in het begin. Toen stak hij ons, de OMT-leden, een hart onder de riem, omdat hij zich realiseerde dat wij bedreigd werden en dat wij allerlei onaangename berichten kregen. Hij zei: wij van het Openbaar Ministerie vinden dit heel zorgelijk, wij staan achter jullie, weet dat wij er voor jullie zijn et cetera. Toen ik uiteindelijk, na de zoveelste doodsbedreiging in 2022, besloot dat het nu wel genoeg was, toen iemand mij "tegen de muur met die man" mededeelde, heb ik geprobeerd om aangifte te doen. Dat werd niet geaccepteerd, omdat de politie zei: "tegen de muur met die man" kan van alles betekenen. Bovendien kwamen er toen ook mensen bij mij aan de deur die mij met draaiende camera's de Anton Mussertprijs kwamen uitreiken, terwijl dat filmpje op YouTube verscheen, met mijn straat en mijn huis in beeld. Het heeft dus forse impact gehad op mij, maar ook op mijn gezin. De essentie is in ieder geval dat die woorden van Grapperhaus eigenlijk niet zo veel impact hebben gehad. Ik heb me best wel eenzaam gevoeld. Als je hem dat zo hoort zeggen ... Daar zou de overheid wel wat meevoelender in mogen zijn dan nu gebeurde.

De **voorzitter**:

Goed dat u dit ook nog deelt. Ik kan me voorstellen dat dit heel veel impact heeft op u privé en op uw omgeving. Welke les zou u de commissie mee willen geven ten opzichte van dit punt en de bedreigingen waar u mee te maken had?

De heer **Illy**:

Kijk, ik ben niet het enige OMT-lid dat hiermee te maken heeft gehad. Andere OMT-leden hadden hier ook mee te maken. Het zou mooi zijn als de overheid zich dit realiseert en ik niet helemaal ... Ik heb uiteindelijk via Jaap van Dissel en een strafrechtadvocaat ... Via een enorme omweg was de politie eindelijk schoorvoetend bereid om mijn aangifte te accepteren. Dat zou niet zo moeten zijn. Hier zou de overheid gewoon voor de OMT-leden die

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

het betreft ... Grapperhaus was nota bene in de vergadering. De overheid zou bij wijze van spreken gewoon één nummer moeten hebben, zo van: joh, als je iets overkomt, is dit het nummer; wij komen voor je op.

De **voorzitter**:

Het gaat om het faciliteren van mensen, in dit geval mensen in het Outbreak Management Team, in dit soort situaties.

De heer **Illy**:

Precies, ja.

De **voorzitter**:

Tot slot, omdat u dit toch nog opbrengt, kijk ik even naar de collega's Mutluer en Huidekooper. Hebben zij hier nog een aanvulling op?

Mevrouw **Mutluer**:

Ik zie dat het heel veel met u doet en dat het heel veel impact op u heeft gehad tijdens de pandemie. Ik kan dat echt voelen. Ik wil u gewoon bedanken dat u dit heeft gedeeld. We nemen dit advies ter harte. Ik vind dat ik dat even tegen u moet zeggen, want ik voel wat het met u doet, en dat is heel veel. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Ik kan me bij de woorden van mijn collega aansluiten. Nogmaals veel dank voor dit openbare verhoor, meneer Illy. We zijn hiermee ook echt aan het einde gekomen van dit verhoor. Ik verzoek de bode om de getuige en zijn bijstandsverlener naar buiten te leiden.

(De heer Illy wordt naar buiten geleid door de bode.)

De **voorzitter**:

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van dit openbare verhoor. Het volgende openbare verhoor zal vanmiddag om 14.00 uur plaatsvinden met mevrouw Van Engelshoven, toenmalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Ik sluit de vergadering.

Sluiting 12.34 uur.